

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2013

Petra Heinzová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

„Děti“ rozvedených rodičů

Petra Heinzová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

„Děti“ rozvedených rodičů

Petra Heinzová

Vedoucí práce:

Mgr. Lucie Hošková

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce, Mgr. Lucii Hoškové, za odborné vedení mé práce a za poskytnutí hodnotných rad a připomínek. Také děkuji všem svým respondentům, kteří se tohoto výzkumu zúčastnili.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1 Rodina	3
2.1.1 Vývoj rodiny	4
2.1.2 Teoretické vymezení rodiny	5
2.2 Nové souvislosti rodinného uspořádání	6
2.2.1 Specifické přístupy na změny rodinného chování	7
2.2.2 Teorie individualizace	8
2.3 Manželství	9
2.4 Rozvod	10
2.4.1 Historický vývoj rozvodu	11
2.4.2 Rozvodovost v České republice	13
2.4.3 Příčiny rozvodu	13
2.5 Svěření dítěte do péče	14
2.5.1 Společná výchova	15
2.5.2 Střídavá výchova	15
2.6 Děti a rozvod	16
2.6.1 Postoje dětí k rozvodu	16
2.6.2 Změny postoje jedince na rozvod a manželství	18
3 METODOLOGICKÁ ČÁST	19
3.1 Kvalitativní výzkum	19
3.2 Představení vlastního výzkumu	19
3.3 Výzkumný vzorek	20

3.4 Rozhovory.....	21
3.5 Charakteristiky respondentů výzkumu	21
3.6 Analýza dat	26
3.7 Etika výzkumu	26
4 ANALYTICKÁ ČÁST	28
4.1. Předrozvodový stav	28
4.2 Dopady rozvodu na dítě	30
4.3 Vztah dítěte k odloučenému rodiči.....	33
4.4 Vztah dítěte k rodiči ve společné domácnosti	36
4.5 Vliv rozvodu na partnerský život.....	38
4.6 Vztah potomků rozvedených rodičů k manželství.....	41
4.7 Změny postoje k rodinnému životu.....	45
5 ZÁVĚR	48
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	51
7 RESUMÉ	56
8 PŘÍLOHY.....	57

1 ÚVOD

Jedním z nejsilnějších fenoménů společnosti současné doby je rozvod. Každým rokem přibývá počet rozvodů a dětí rozvrácených rodin, jež ve většině případů připadnou do péče matky a v minimálním počtu do péče otce. Primární důvod, který mě vedl k tomu, abych se tématem rozvodu ve své bakalářské práci zabývala, představuje právě ona silná pozice, kterou rozvod v naší společnosti v současné době zaujímá.

Mluví-li se o rodině, představujeme si ji většinou jako tzv. úplnou nukleární rodinu neboli vzorec otec, matka a děti. Nicméně opak je pravdou. Je zřejmé, že v České republice rozvodovost každým rokem roste. Historicky nejvyšší počet rozvodů v období jednoho roku proběhl v roce 2004, kdy bylo rozvedeno přes 33 tisíc manželství. Co se týče úhrnné rozvodovosti, ta od roku 1950 dosáhla svého historického maxima v roce 2010, kdy bylo rozvedeno až 50% manželských párů (Český statistický úřad 2012)¹. Sám rozvod je velice náročný nejen pro samotné aktéry – rodiče, ale má nesmírný vliv především na životy dětí. Proces rozvodu totiž přináší do dětského života mnoho změn. Nesporně se mění například kontakt s oběma rodiči, s čímž souvisí i změna vztahu dítěte k oběma rodičům (Amato 2001).

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak rozvod rodičů ovlivnil potomky ve vztazích k jejich rodičům, partnerům a v sociálním životě. Dále kladu důraz na genderový aspekt dané problematiky, kdy se soustředím zvláště na postoje mužských a ženských potomků z rozvedených rodin. Konkrétněji se ve svém výzkumu zabývám tím, jaký vztah mají děti z rozvedených rodin ke svým rodičům, jakým způsobem je rozvod rodičů ovlivnil v partnerském životě a jak se tito potomci staví k instituci manželství. Bakalářská práce je rozdělena do třech hlavních částí – teoretické, metodologické a analytické části.

¹ Český statistický úřad (online). 16. 4. 2012 (cit. 2013-1-2). Rozvodovost. Dostupné z [www: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost).

V teoretické části se zaměřuji na teoretická východiska vztahující se k vývoji rodiny obecně a také popisuji změny v české společnosti a přibližuji zde sociálně demografické faktory, které přispěly k rodinnému uspořádání. Dále svoji pozornost upírám k instituci manželství, kde se zaměřuji především na její charakteristiky a formy v různých společnostech. Následně se zabývám rozvodem, kterému věnuji nejvyšší pozornost. V této kapitole popisuji jeho historický vývoj, míru rozvodovosti v České republice a příčiny rozvodu. Následující podkapitola se věnuje životu rodiny po rozvodu, kde zmiňuji porozvodovou péči o dítě. Poslední podkapitola je věnována teoretickým rámcům postojů dětí k rozvodu.

V metodologické části popisuji metodologii, kterou jsem si pro svůj výzkum zvolila. Vysvětluji zde, proč jsem zvolila kvalitativní výzkum, a přibližuji jeho stěžejní rysy. Dále zde popisuji zvolenou strategii pro svůj výzkum, uvádím kritéria svého výzkumného vzorku a přesný postup a pravidla dodržovaná při realizaci výzkumu. Jako metodu sběru dat jsem použila polostrukturované rozhovory se čtrnácti respondenty. Konkrétně se sedmi muži a sedmi ženami. Pro splnění účelů výzkumu musel být vzorek genderově vyvážený. V této kapitole popisuji průběh rozhovorů a jejich následnou analýzu, charakteristiky jednotlivých respondentů a etiku výzkumu.

V poslední části této práce prezentuji zjištění svého výzkumu. Výsledky jsou seřazeny do podkapitol dle stěžejních témat. Nejprve se věnuji tomu, zda má na děti vliv atmosféra odehrávající se uvnitř rodiny před rozvodem. Další podkapitola se věnuje tomu, jaký má rozvod vliv obecně na děti. V následujících podkapitolách popisuji vztah s odloučeným rodičem a poté s rodičem ve společné domácnosti. Dále charakterizují vliv rozvodu na partnerský život a jejich postoj k instituci manželství. Poslední podkapitola mapuje vliv rozvodu na změnu postoje dětí k rodinnému životu.

2 TEORETICKÁ ČÁST

V následujících kapitolách teoretické části se primárně zaměřuji na rodinu, její vývoj a teoretické přístupy. Dále se zabývám otázkou manželství a volbou partnera. Poté charakterizují rozvod, jaké formy rozvodu předcházely, dále mě zajímají jeho příčiny a míra rozvodovosti v české společnosti v současné době. Na konci teoretické části se zaměřím na porozvodová uspořádání a jak na rozvod a záležitosti s ním spojené nahlíží děti.

2.1 Rodina

Mezi klíčové pojmy předkládané práce patří rodina. Rodina je startovací čarou pro každého jedince, udává směr a v mnoha případech je jistotou. Rodinné prostředí je prvním sociálním prostorem, se kterým se člověk setkává. Rodina² je základnou, která umožňuje socializaci člověka do kultury a společnosti. V této souvislosti se dá hovořit o tzv. socializační funkci rodiny (Matoušek 1993). Každá společnost se o ni opírá. Uvnitř rodiny dochází k předávání norem mezi generacemi, formují se a přijímají vzorce chování a členové rodiny se učí svým sociálním rolím. Plní mnoho funkcí: ekonomickou, emocionální, výchovnou a dále je také esenciální jednotkou pro předávání kulturních vzorců. Je podstatnou sociální skupinou a institucí, která je považována za základní element v sociální struktuře (Piler 2010: 16–20). I přesto, že v každé společnosti existuje odlišná forma či podoba rodiny, lze obecně o rodině hovořit jako o základu společnosti. Jádro vysvětlení zůstává stejné – rodina představuje „*skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí*“ (Giddens 1997: 156).

² Dle sociologického slovníku je rodina „*původní a nejdůležitější spol. skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekon. jednotkou, jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biol. druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje*“ (Jandourek 2001: 940).

2.1.1 Vývoj rodiny

Rodina jako taková prošla mnoha proměnami, ale i přesto o ní lze setrvačně hovořit jako o stabilní instituci. V důsledku proměn sociálních a ekonomických struktur můžeme rozlišovat mezi společnostmi tradiční, moderní a postmoderní, přičemž s sebou každá přinesla nový vzhled rodinného uspořádání a rodinných vztahů.

Tradiční rodina obsahovala širokou skupinu lidí, kteří žili pod jednou střechou a podléhali hromadné autoritě, kterou vykonával otec. Dnes bychom toto uskupení dle Iva Možného nazvali domácností. V této době spadl do rodiny systém širokého pokrevního příbuzenstva (Možný 1990). Role v tradiční rodině byly striktně rozděleny a hierarchizovány a výběr partnera připadal do rukou rodičů (Možný 2006).

Ke konci 17. a v průběhu 18. století se objevuje moderní rodina, kdy se rodinné vztahy v nukleární rodině odlišily od vazeb k ostatním příbuzným (Giddens 1997: 158). V této době je již náhled na rodinu takový, že při sobě drží citovými pouty (Matoušek 1993). Moderní rodina se od tradiční liší počtem příbuzenských vztahů, který se snižuje. Hlavou moderní rodiny už není pouze otec, autorita je rozdělena mezi oba rodiče. Samozřejmou formou moderní rodiny se stává párová monogamická rodina, která je tvořena párem muže a ženy a jejich potomky. V současné době přetrvává tendence spatřovat nukleární rodinu jako zlatý standard oproti ostatním rodinným strukturám. Nukleární rodina byla základním rysem poloviny 20. století, kdy otec pracoval a žena pečovala o domácnost (Pryor, Trinder 2007: 322–323).

Ve srovnání moderní rodiny s dnešní postmoderní rodinou takové rolové rozdělení neplatí. Mužské a ženské role uvnitř rodiny již nejsou vymezené, naopak jsou více flexibilní a propojené. Na prvním místě v postmoderní rodině jsou individuální zájmy dospělých osob. Jestliže jedinec nechce být ve společnosti trvale znevýhodňován, musí se „*naučit pojímat sám sebe jako střed jednání.*“ (Beck 2004: 217). Uzavírání manželství a zakládání rodin utváří novou formu. Panují zde úzké citové

vazby a důraz je kladen na výchovu dětí. Objevuje se zde citový individualismus, kdy se manželské vztahy vytvářejí na základě romantické lásky. Při přerodu moderní rodiny na postmoderní přestává rodina plnit ideu „šťastné rodiny“. Ve srovnání s rodinami moderními jsou tyto rodiny méně stabilní (Matoušek 1993: 31).

2.1.2 Teoretické vymezení rodiny

Sociologií rodiny se zabýval Émile Durkheim, který pohlíží na moderní formu rodiny jako na rodinu manželskou, které předcházela nejprve příbuzenská rodina, ze které se vydělila rodina nukleární. Tradiční rodina se skládala z rodičů, synů, z jejich žen a dětí. Manželská rodina je dle něj více náchylná k rozpadu. Domnívá se, že dědění majetku a sociálního statusu bylo základem pevnosti rodiny. Otec moderní rodiny není, ve srovnání s tradiční rodinou, tak významnou autoritou. Dále Durkheim zdůrazňuje, že jednotliví členové rodiny mohou mít vlastní majetek, což také vede ke snazšímu rozpadu rodiny (Možný 1999: 27–28).

V první polovině devatenáctého století bylo na koncept rodiny pohlíženo jako na přirozenou jednotku. Herbert Spencer na společnost pohlíží jako na něco, co se řídí podobnými zákonitostmi a také operuje s podobnými funkcemi jako příroda. (Možný 1999: 23–25).

Mezníkem v přístupu k rodině je strukturální funkcionalismus. Přístup tohoto směru je holistický, nahlíží v našem případě na rodinu jako na systém, jenž je složený z prvků, které samostatně zastávají jednotlivé funkce, jimiž se navzájem doplňují, a vykonávají funkce i vůči celku. Představitelem strukturálního funkcionalismu je Talcott Parsons. Ten se spolu s Balesem podílel na schématu nukleární rodiny. Členové rodiny mají v takovém případě rozdělené funkce na instrumentální a expresivní roli a roli nadřazeného a podřazeného. Instrumentální funkci zastává muž (otec a syn), jenž své jednání vede přímo k cílům, ženě je přidělena expresivní funkce (matka s dcerou) neboli funkce pasivní (De Singly 1999). Dle funkcionalistů je ženská role – péče o rodinu, výchova dětí a práce v domácnosti – v rodině předurčena její reprodukční úlohou. Zatímco muži

jsou od přírody silnější, a tak zastávají roli ochránce rodiny a živitele (Renzzeti, Curran 2003). Druhým významným přístupem je přístup konfliktualistický. Zde rodina představuje základ biologické a sociální reprodukce, nicméně je hlavním zdrojem udržování nerovností ve společnosti (Možný 2006).

Vliv na instituci rodiny měl i feminismus bojující za práva žen. V šedesátých letech nastala druhá vlna feminismu a s ní značné rozdělení rodiny na rodinný život a na manželství. Významné rozdíly mezi rolí muže a ženy začínají být stírány. Žena už nemá na starost pouze péči o domácnost, ale začíná se podílet i na veřejné sféře a má možnost se vzdělávat (De Singly 1999: 90). Rostoucí emancipace žen, jejich vzdělání, působení ve veřejné sféře a jejich ekonomická nezávislost, je jednou z možných příčin růstu počtu rozvodů. U žen s vysokým vzděláním a sociálním statutem je rozvodovost četná (Matysiak, Styrc, Vignoli 2011: 4–5).

2.2 Nové souvislosti rodinného uspořádání

V této kapitole se záměrně soustředím zejména na druhou demografickou tranzici, jelikož v této době dochází k oslabení této instituce ve srovnání s první demografickou tranzicí³. Co se týče první demografické tranzice, lze zmínit změnu vztahu rodičů k dětem. Díky vyšší míře produktivity v zemědělství bylo možné uživit masu obyvatel, což má za následek snížení kojenecké úmrtnosti, následně strategie vysoké plodnosti ztratila své opodstatnění, a tudíž nastala změna mentality v přístupu rodičů k dětem. Druhá demografická tranzice probíhala v 70. letech 20. století a těžištěm proměn bylo podle van de Kaa především zvyšování důrazu na autonomii, svobodu, rovnost příležitostí mužů a žen, na základě kterých později docházelo k přeměně kulturních a sociálních norem a vzorců chování (van de Kaa 2002: 30–31).

³ Za změny první demografické tranzice, která probíhala od 17. století a v Českých zemích proběhla přibližně v době 30. let 19. století, lze označit změny extenzivní neboli vysokou plodnost a vysoká úmrtnost, a dále změny intenzivní, do kterých spadá nízká plodnost, nízká úmrtnost a reprodukce (Chaloupková, Šalamounová 2004: 13–14).

Ve druhém demografickém přechodu byl identifikován nárůst rozvodu (van de Kaa 2002: 6). V tomto období docházelo k celkovému snížení plodností a porodností, oddalování narození dítěte, vyskytovaly se mimomanželské děti a manželství bylo nahrazováno nesezdanými soužitími. Zřejmé je, že ekonomické, kulturní a sociální podmínky, se kterými se lidé konfrontovaly, byly zásadní pro volbu a rozhodnutí se životního stylu (van de Kaa 2002: 30).

2.2.1 Specifické přístupy na změny rodinného chování

V úvodu této kapitoly jsem zmínila zvýšení individuality, autonomie a svobody jedince. Jelikož se struktura současné rodiny mění ve variabilní a individualizovanou a rozdělení mezi rodinným životem a manželstvím začíná být patrné (De Singly 1999: 90), rozhodla jsem se zde připomenout dva existující přístupy, které nastiňují vysvětlení týkající se změny rodinného uspořádání. Nejprve se budu věnovat přístupu změny hodnotových preferencí, jakožto o příčině změn rodinného chování. Dle Rabušice zastává současná generace liberálnější postoj k manželství, rodičovství a rozvodu (Rabušic 2001: 100–101). Zde je vhodné zmínit Inglehartovu *tichou revoluci*, při které dochází v postindustriální společnosti ke změnám životních orientací a hodnot. Pro generaci narozenou v období 60. let není podstatná ekonomická jistota neboli materialistické hodnoty, nýbrž se soustředí na seberealizaci či kvalitu života a snižuje se potřeba utváření pevných vazeb (Rabušic 2000: 3–4). Objevuje se mnoho možností, vycházejících z individuálních hodnot, jak si mohou lidé naplánovat svůj život (studium na univerzitách apod.), což má za následek odsouvání uzavírání sňatků a mateřství (Možný 2006). Současný individualismus, nezávislost a autonomie jedinců vytváří nestabilní rodinu.

Druhý přístup se staví na stranu, že příčinou proměn je zhoršení ekonomických podmínek, především u mladých rodin. „*Vnější podmínky pro založení rodiny a zodpovědnou výchovu dětí se totiž zatím fakticky zhoršily.*“ (Rychtaříková 1996 in Chaloupková, Šalamounová 2004 13–14). Tím pádem jedinci odkládají vstup do manželství na pozdější dobu.

V České republice tyto změny byly velice rychlé, plodnost a sňatečnost klesla přibližně během dvou let.

Lze usuzovat, že za současným demografickým vývojem stojí oba faktory – změna hodnotových preferencí a zároveň ekonomických podmínek.

2.2.2 Teorie individualizace

V návaznosti na předchozí kapitolu bych rovněž chtěla přiblížit teorii individualizace, která má souvislost s prvním zmiňovaným směrem.

Výkladů teorie individualizace je mnoho, v této kapitole budu interpretovat koncept individualizace z hlediska Ulricha Becka. V pojetí Ulricha Becka znamená individualizace proces vyvázání se z tradičních norem, ztrátu stability a vytváření vlastních biografí jedince (Beck 2004: 206–207). Je to proces, který je na jedné straně prospěšným jevem, jelikož vyvazuje jednotlivce z předem daných pravidel a umožňuje mu osobní svobodu rozhodování. Na druhou stranu ve spojení s procesem svobodného rozhodování ztrácí individuum vnitřní stabilitu, jelikož je právě za vše zodpovědné samo. Tímto vede proces individualizace k nestabilitě partnerství a manželství, neboť sami partneři rozhodují o volbě vstupu do manželství či rozpadu. Je zřejmé, že partnerské krize jsou výsledkem rostoucí individualizace mužů i žen a s ní spojeného tlaku na seberealizaci každého zvlášť. Podle Ulricha Becka a Elizabeth Beck-Gernsheim je riziko rozpadnutí se partnerského vztahu tím vyšší, čím více jsou partneři individualizovaní a svobodní, jelikož na základě jejich *volených biografí* nejsou schopni dohody (Beck, Beck-Gernsheim 1995: 4–5).

S procesem individualizace také souvisí proměna vztahu mezi rodiči a potomkem. Jak je známo, v tradičních společnostech děti představovaly pro rodiče spíše ekonomickou výhodu. V závislosti na křehkosti vztahu mezi mužem a ženou současné doby nabývá na důležitosti vztah mezi rodičem a dítětem, který se pohybuje na emocionální úrovni (Beck, Beck-Gernsheim 1995: 105).

2.3 Manželství

V předchozí kapitole jsem se soustředila na vymezení rodiny a rodinného uspořádání, nyní se zaměřím na manželství s rodinou související. Manželství⁴ je důležitým konceptem této práce, jelikož k rozvodu může dojít pouze tehdy, pokud byl uzavřen manželský sňatek mezi dvěma lidmi.

Manželství, byť s různými povinnostmi, závazky či strukturou, se vyskytuje ve všech společnostech. Má také rysy, které jsou rozšířené napříč mnoha společnostmi. Je to svazek, od kterého oba partneři (muž a žena) očekávají, že bude trvat celý život. Manželství dává „*sexuální a ekonomické právo oběma partnerům a uděluje společenskou totožnost dětem*“ (Murphy 2004: 74). Existují tři základní formy manželství – monogamie, polygynie, polyandrie. Nejčastější formou manželství je monogamie, tedy sňatek jednoho muže s jednou ženou. Tento typ je běžný a legální v naší společnosti a vyznačuje se dominantním postavením muže a podřízeným postavením ženy (Klabouch 1962: 22). Druhou nejrozšířenější formou manželství je polygynie (mnohoženství). Muž uzavírá manželský svazek s více ženami. Nejméně častou formou je polyandrie, kdy žena uzavře sňatek s více než jedním mužem (Murphy 2004: 81–85).

První sňatek uzavřený z lásky se objevil v osmnáctém století v divadle a láska jako samostatná instituce se projevila v devatenáctém století, předtím byl sňatek uzavírán dle rodové linie a výběru partnera rodiči, dnes rodová linie nepředstavuje oporu pro výběr partnera (Možný 1999: 115–116) – v současné době nakládáme s možností volby, co se týče sňatku nebo rozchodu. Převládá hodnotový systém, který je charakteristický autonomií individua, svobodou či tvorbou vlastního osudu

⁴ Dle sociologického slovníku je manželství „*právní vztah zavazující muže a ženu ke společnému životu. V moderní západní společnosti je povolena pouze monogamie, ale s vyšší mírou tolerance k rozvodu a uzavření nového manželství. Na relativně vyšší nestabilitu manželství v současné době mají vliv mnohé faktory, vysoká sociální mobilita, emancipace žen či vyšší tolerance společnosti k rozvodům*“ (Jandourek 2001: 148).

(De Singly 1999: 87–91). Lidé si vybírají podobné partnery jim samotným podle sociálních a psychologických vlastností (Matoušek 1993).

2.4 Rozvod

Kruciálním tématem, kterému se v této práci věnuji, je rozvod. Rozvod je jedna z významných proměn, které mohou členové rodiny prožít. Ještě na počátku minulého století byl rozvod manželství odsuzován, v posledních letech se stává stále častějším a jediným prostředkem k řešení manželských krizí. Je důležité si pamatovat, že rodinné struktury a vztahy se vždy měnily a že děti byly vždy vystaveny ztrátě jednoho, nebo obou rodičů. Hlavní rozdíl mezi současností a obdobím před dvěma sty lety je, že hlavní důvod ztráty rodiče dnes je separace rodičů, zatímco dříve byla nejvyšší pravděpodobností ztráty rodičů smrt. Tato proměna se neodehrává pouze ve vzduchoprázdnu, ale má své právní, historické a sociální kontexty (Pryor, Trinder 2007: 322–323).

Počet rozvodů stále roste a ani přítomnost dětí v rodině na tom nic nemění. Více než 60% českých mužů a žen považuje rozvod za nejlepší řešení manželských konfliktů (Dudová, Hastrmanová 2007: 15). Lidé se rozvádějí na základě odlišného socioekonomického statusu, na základě výše příjmu či dosaženého vzdělání. Jak jsem zmínila výše, k nárůstu rozvodů přispěla také vyšší zaměstnanost a osamostatnění se žen, zejména v rámci finanční nezávislosti. Rozvod má také dopady na ekonomickou stránku rodiny. Po rozpadnutí rodiny jako celku je totiž větší pravděpodobnost, že rodina zchudne. Ve většině případů zůstává matka s dětmi, a jak je již známo, ženy mají průměrně nižší platy (Dudová 2005). Bývá to tedy častěji otec dětí, který se odstěhuje a hledá si bydlení na jiném místě (Moxnes 2003: 136). Rozvod manželství se objevuje nejčastěji ve třetím a šestém roce manželství (Pecka 2010: 196).

Rozvod⁵ je pro aktéry velice zátěžová zkušenost, která má potenciál vytvořit značné nepokoje v lidských životech (Amato 2000: 1269–1271). Je to náročné období jak pro samotné rodiče, tak pro jejich potomky. Jak moc jsou pro potomky události týkající se rozvodu stresující, záleží na psychologických rysech jedince. Existují dva krizové modely odolnosti při rozvodu. První model předpokládá, že většina lidí si na změnu po rozvodu zvykne a vrátí se zpět do starých kolejí (před rozvodem). Druhý model pojednává o trvalých následcích rozvodu, jako je ekonomická zátěž například pro matky samoživitelky (Amato 2000: 1271–1273). Dále je také míra rozvodovosti spojována s náboženstvím. Čím více jsou lidé náboženštití, tím více se vůči rozvodu vyhraňují i přesto, že jsou v manželství nešťastní (Kapinus 2005: 322).

2.4.1 Historický vývoj rozvodu

V současné době je v naší společnosti nefunkční manželství ukončeno právní cestou, a to rozvodem. A právě i rozvod má svůj historický vývoj.

Zánikem manželství se zabývalo již kanonické právo katolické církve, které se orientovalo na stálost manželského svazku mezi mužem a ženou. Kanonické právo vycházelo z křesťanské věrouky, a tudíž manželství bylo považováno a chápáno jakožto posvátný svazek, u kterého rozvod, v dnešním slova smyslu, nebyl přípustný (Klabouch 1962: 65). Nicméně se nerozlučitelnost manželství dala obejít, a to tak, že manželství bylo prohlášeno za neplatné. Za neplatné bylo prohlášeno, pokud měl muž jiný manželský svazek, pokud byl impotentní nebo byl svazek v přímé příbuzenské linii apod. Dále bylo manželství ukončeno rozvodem od stolu a lože.⁶ V takovém případě byli manželé zbaveni manželských povinností, nevedli sexuální život, nežili spolu, ani nebylo možné uzavřít nový sňatek. Manželský svazek však před Bohem stále trval (Klabouch 1962: 65).

⁵ Rozvod je dle sociologického slovníku chápán jako „*právní zrušení manželství během života obou partnerů, jemuž předchází jeho reálný rozpad*“ (Jandourek 2001: 955).

⁶ Na rozdíl od rozvodu v současném rodinném právu byl po rozvodu od stolu a lože zakázán jakýkoliv sexuální vztah a byla povolena žaloba za nevěru (Možný 1999: 173).

Důsledky podobné dnešnímu rozvodu umožňovala rozluka⁷, kterou vykonával papež a později biskup (Možný 1999: 173).

Konzervativní přístup církve k ukončení manželství a následnému uzavření nového sňatku posiloval sekularizaci, i když katolická církev tímto konzervativním přístupem doufala, že tak zabrání chování spojenému s industrializací a urbanizací. Mnoho lidí však raději církev opouštělo (Možný 1999: 173). V roce 1919 byl přijat zákon, který liberalizoval možnosti rozluky, mezi které patřilo například zlomyslné opuštění či zlé nakládání, a především tento zákon umožňoval opětovné manželství. V období první republiky byly rozvody/rozluky společností pokládány za abnormální (Kučera 1993: 7–8).

Po druhé světové válce bylo právo na rozvod obou manželů výrazně zdůrazňováno. Zákon v té době stanovil jediný důvod rozvodu – hluboký a trvalý rozvrat vztahů. Žádost o rozvod nemohl podat manžel, který rozvod zavinil, pokud druhá strana neprojevila souhlas (Tutterová, Rychtaříková 1989: 202 – 208). Později, roku 1973, byla přijata novela, která zrušila tzv. *smírcí řízení* manželů (Srb 2004: 179).

V našem současném právním řádu mohou muži a ženy bez limitu uzavírat sňatek nový. Lze o rozvod požádat z jedné strany, dokonce i proti odporu strany druhé, nicméně je zpřísněn rozvod manželství s dětmi. Manželství se považuje za důležité pro chod společnosti, tudíž soud může zrušit manželství jedině tehdy, jsou-li vztahy mezi manželi rozvrácené do takové míry, že nemohou plnit společenský účel (Možný 1999: 173–175). Příčiny rozvratu manželství se během delšího období proměňují v závislosti na společenském klimatu (Srb 2004: 181) a v současné době patří mezi tyto „společensky odůvodněné případy“ rozpadu manželství například nevěra, násilné chování, neplodnost, choroba jednoho z manželů a nakonec rozdílnost povah či názorů, které mají během posledních let rostoucí tendenci (Ministerstvo práce a sociálních věcí).

⁷ Rozluka byla povolována jen ve výjimečných případech a lidé, kteří takto manželský svazek ukončili, nemohli uzavřít nový sňatek (Možný 1999: 173).

2.4.2 Rozvodovost v České republice

Rozvodovost je jedním z nejdůležitějších demografických ukazatelů. Míra rozvodovosti a její příčiny jsou odrazem společenského či politického dění. V období, kdy se Česká republika stala demokratickou, došlo k mnoha demografickým změnám, včetně té v oblasti rodiny. Obecně se rozvodovost zvyšovala, a to vlivem úprav rozvodové legislativy ve směru liberalizace, sekularizace společnosti či na základě sňatků „vynucených těhotenstvím“ – v současné době patří Česká republika mezi země s nejvyšší úrovní rozvodovosti. V roce 2001 se zvýšil počet rozvodů nad hranici 30 tisíc. V roce 2004 dosáhla míra rozvodovosti téměř svého historicky výrazného maxima, kdy došlo k rozvodu u 33 060 manželství (Šťastná 2005). Také stojí za zmínku, že žádost o rozvod je častěji podána ze strany ženy nežli muže a že historicky nejvyšší úhrnná rozvodovost se odehrála v roce 2010, kdy rozvod prožilo 50% manželských párů, jak již bylo zmíněno v úvodu (Český statistický úřad 2011).

2.4.3 Příčiny rozvodu

Příčin rozvodu je nesčetné množství. Determinanty rozvodovosti lze rozdělit na makrostrukturální faktory a faktory spojené s životním cyklem (faktory spojené s rodinným cyklem) (White 1990). Makrostrukturální faktory směřují svoji pozornost na legislativní změny spojené s rozvodem. Mezi faktory spojené s rodinným cyklem lze zařadit opakované sňatky či přítomnost nevlastních dětí. Tyto dva faktory zvyšují pravděpodobnost výskytu rozvodu daného manželství. Dále sem můžeme zařadit nízký věk při vstupu do manželství či těhotenství (White 1990).

Obecně v současné době soudy vybírají důvody rozvodu ze škály deseti možností. Jedná se o důvody na základě rozdílnosti povah, názorů a zájmů, alkoholismu, nevěry, ostatních příčin apod. Za zmínku také stojí, že důvody, které shledal soud jakožto klíčový faktor rozvodu, se však mnohdy mohou odlišovat od subjektivního názoru konkrétních aktérů. Vnímání

příčin je ovlivněno také samotným genderem (Hewitt, Western, Baxter. 2006.)

Při vyhodnocování důvodu rozpadu manželství jsou trendem takzvané *obecné příčiny*. V České republice patří mezi nejčastější příčiny rozvodu „rozdílnost povah, názorů a zájmů“ jak ze strany mužů, tak ze strany žen. Dále se nejčastěji objevují tzv. „ostatní příčiny“, u mužů alkoholismus. Když soud jako příčinu rozvodu vyhodnotí *konkrétní příčinu*, jedná se nejčastěji o nevěru, alkoholismus ze strany mužů a nezájem o rodinu ze strany ženy (Český statistický úřad 2011). U žen i mužů klesá konkrétní příčina „nevěra“. Pokles nevěry může být způsobem změnou společenských poměrů po roce 1989. Naši zemi ovlivnila západní kultura, jiné hodnoty, kde nevěra byla vnímána jako něco méně podstatného (Ministerstvo práce a sociálních věcí).

2.5 Svěření dítěte do péče

Rozvod bývá traumatizující a obtížnou zkušeností nejen pro samotné rodiče, ale zvláště pro jejich děti. Je důležité, aby se po rozvodu dítě stýkalo s oběma rodiči a ne aby jeden z nich zůstal v zapomnění. Tudíž by se měli rodiče po rozvodu dohodnout na péči o dítě a styku s ním. Nicméně ne vždy jsou rodiče spolu schopni komunikovat, a dohody tím pádem není jednoduché docílit. V případě, že se rodiče za žádnou cenu dohodnout nedokážou, rozhodne o péči o nezletilé dítě soud, ten při svém rozhodnutí zvažuje řadu faktorů. Jsou zvažovány schopnosti rodiče se o dítě postarat, vzdálenost jeho bydliště, v potaz jsou brány i mimoškolní aktivity dítěte. Většina dětí po rozvodu zůstane s matkou a otec je odsunut na druhou kolej (Abbey 2004: 244). V České republice bylo za posledních patnáct let svěřeno přibližně 90% dětí do výhradní péče matky a pouhých 8% do péče otce (Dudová 2008: 64). Většina dětí také zůstane po rozvodu v původní domácnosti a pro ty, kteří odejdou bydlet jinam, je to těžká situace. Důvodů je několik, původní domov byl hezčí nebo je nový domov příliš daleko od toho původního, od přátel (Moxnes 2003: 136–137). V českém prostředí se

dítě s odloučeným rodičem setkává průměrně jednou až dvakrát týdně nebo každý druhý víkend (Dudová 2005).

Bezesporu nejlepší vyřešení porozvodové péče (a to zejména pro dítě) je dohoda rodičů. V takovém případě existují dvě možnosti péče o dítě – střídavá a společná péče. Pojmy střídavá a společná péče byly do právní praxe v České republice začleněny v roce 1998. V následujících podkapitolách *společnou a střídavou výchovu* představím detailněji.

2.5.1 Společná výchova

Základním předpokladem společné výchovy je, že se oba rodiče musí na všech záležitostech, které se týkají potomka, náležitě dohodnout. Princip společné výchovy spočívá v tom, že dítě bude mít možnost udržovat stejný kontakt s oběma rodiči. Toho lze dosáhnout, pokud rodiče i nadále budou žít ve stejné domácnosti, což ovšem nebývá moc časté. Druhou možností je situace, kdy je dítě zletilé a prakticky už s rodiči nežije (Dudová, Hastrmanová 2004: 74–75).

2.5.2 Střídavá výchova

Střídavá výchova znamená, že dítě žije po určitou dobu s každým z rodičů. V české legislativě není dáno, jak dlouho musí dítě u každého z rodičů setrvat. Předpokladem pro realizaci střídavé výchovy je skutečnost, že oba rodiče musí mít o výchovu dítěte zájem a musí být k jeho výchově způsobilí. Další podmínkou je, že dítě bude nadále docházet do jedné školy, tudíž je nutné, aby rodiče bydleli blízko sebe. Samozřejmostí by mělo také být, že dítě by mělo mít u obou rodičů svůj pokoj, či alespoň vlastní prostor. Pokud je dítě staršího věku a se střídavou výchovou nesouhlasí, soud toto rozhodnutí musí akceptovat. (Dudová 2005).

Mnoho lidí se na toto uspořádání tváří skepticky. Pro českou společnost je stále spíše neobvyklou a těžko přijatelnou formou porozvodové péče o dítě. Nutno dodat, že střídavá výchova je nejen ekonomicky náročná pro oba rodiče, protože si ne každá rodina může

dovolit materiální zařízení dvakrát, ale také není jednoduchá při budování identity dítěte (Dudová, Hastrmanová 2004: 75–76).

2.6 Děti a rozvod

S rozvodem pochopitelně není lehké se vyrovnat. Emocionální pouta, která vznikají mezi rodiči a dětmi, jsou nezbytná pro jejich výchovu a pro jejich chování ve společnosti (Abbey 2004: 241–242). Rozvod tak může způsobit změny ve vztahu k rodičům a tím také ve formování vlastní osobnosti dítěte, minimálně do doby, než se dítě s rozvodem rodičů vyrovná. Dle vědců se dospělý člověk z rozvodu vzpamatovává v průměru mezi dvěma až pěti lety. Také u dětí trvá psychické zpracování rozvodu přibližně jeden až dva roky (Matoušek 1993: 117).

Způsob, jakým vnímají děti rozvod svých rodičů, závisí na mnoha faktorech, mezi které patří věk, úroveň konfliktu mezi rodiči, na psychické odolnosti dítěte, ale také na samotném genderu (Moon 2011: 344). Děti při rozvodu rodičů prožívají různé pocity, nesourodé emoce a také volí různé strategie, které jim pomohou se s rozchodem rodičů vyrovnat. Rozvod může mít různé dopady zvláště na dcery a zvláště na syny⁸. Ze studie Kapinus vyplývá, že chlapci mívají po rozvodu častěji konflikt s jedním z rodičů než dívky (Kapinus 2004: 135).

2.6.1 Postoje dětí k rozvodu

Zatímco jsem v předešlé kapitole zkoumala vliv rozvodu na děti v nižším věku, chtěla bych v této návaznosti představit v rámci této podkapitoly teorie, které se snaží vysvětlit, jak manželství rodičů ovlivňuje postoje mladých dospělých k rozvodu. Pozornost bude rovněž věnována přiblížení tří dominantních teorií, které se snaží přijít s odpovědí na otázku, proč je rozvod riskantní pro dobro dítěte.

⁸ U chlapců, jejichž rodiče se rozvedli a kteří měli blízký vztah s otcem, je méně pravděpodobné, že se v budoucnosti rozvedou (Kapinus 2005: 320–322).

Nejprve tedy vyložím teorie snažící se o objasnění vlivu rozvodu rodičů na jejich potomky. Jako první představím teorii odůvodněné akce. Podle této teorie je postoj dětí k rozvodu rodičů formován sociálními normami, které se týkají chování a ovlivňují přesvědčení o jeho užitečnosti směřující ke splnění osobních cílů. Postoje potomků k rozvodu tak reflektují společenské normy a spolu s nimi zvažují důvody k rozvodu, jeho užitečnost a náklady. S druhým vysvětlením dopadu rozvodu rodičů na děti přichází teorie sociálního učení, která tvrdí, že postoj mladých dospělých k rozvodu je ovlivněn takovým způsobem, jak na rozvod nahlíží sami jejich rodiče. Teorie sociálního učení se předává skrze pozorování jiných, podle ní lze touto cestou formovat chování jedinců. Člověk k tomuto chování musí být motivován. Jedinci, kteří vidí, že jejich rodiče jsou v manželství nešťastní, nespátřují v manželství příliš výhod a benefitů, a tudíž k rozvodu chovají spíše pozitivní postoj. Děti, které samy věří, že by jejich rodiče měli ukončit své manželství, mají ve většině případů pozitivní pohled na rozvod. (Kapinus, 2005: 320).

Risikantností rozvodu pro dobro dítěte se v oblasti sociologie zabývají tři dominantní teorie. První z nich na rozvod nahlíží jako na proces, který s sebou přináší ohrožení dítěte v důsledku změn, jako je ztráta příjmu domácnosti, či ztráta kontaktu s odloučeným rodičem, která vyústí ve ztrátu sociálního a ekonomického kapitálu. Druhá teorie chápe rozvod jako situaci, která způsobuje dítěti sociální stres, což může mít negativní dopad na jeho chování a sociální začleňování. Třetí riziko pro dítě spojené s rozvodem souvisí se změnou rodinné struktury. Z této perspektivy je totiž na tradiční nukleární rodinu nahlíženo jako na nejlepší formu rodinného uspořádání, a proto taky nadřazenou všem druhům „post rodin“ (McLanahan in Moxnes 2003: 132). Nepříznivé dopady rozvodu rodičů na jejich děti lze ovšem redukovat vhodným postrozvodovým uspořádáním. Existují totiž důkazy, z nichž vyplývá, že u dětí, které jsou po rozvodu svěřeny do společné péče rodičů, je sníženo riziko jejich budoucího negativního vývoje (Moxnes 2003: 132).

2.6.2 Změny postoje jedince na rozvod a manželství

Není třeba polemizovat nad tím, že rozvod mívá na děti obvykle negativní vliv, to už jsem v této práci zmínila několikrát. Existují však i případy, kde lze naopak vyzorovat vliv pozitivní. V některých případech totiž dojde díky rozvodu rodičů ke zlepšení vztahu s odloučeným rodičem. V situaci, kdy se rodiče doma neustále hádají a jejich vzájemná komunikace je převážně konfliktní povahy, pak děti na rozvod nahlížejí jako na cestu, jak ukončit intenzivní konflikty mezi rodiči, a tudíž jej shledávají z tohoto úhlu pohledu pozitivním (Amato 2000: 1278). Dle Kapinus mladí lidé, kteří se domnívají, že by jejich rodiče měli ukončit své manželství, mívají poté obecně tolerantní postoj k rozvodu (Kapinus 2004: 125 – 135). Toto tvrzení dokazuje i současný trend, kdy mladá generace zaujímá znatelně liberálnější přístup k manželství a rodičovství, než tomu bývalo dříve. Děti se stávají celkově tolerantnějšími k nesezdanému soužití i k rozvodu (Rabušic in Chaloupková, Šalamounová 2004: 13–14). Zároveň narůstá počet jedinců, kteří souhlasí s faktem, že výchovu dítěte zvládne jen jeden z rodičů. Tato skutečnost vypovídá o obecně vysoké toleranci rozvodů (Kapinus 2005: 320–321). Postojem mladých lidí vůči rozvodu se zabývala řada studií. Lze zmínit odborné studie Kapinus (2004, 2005), Abbey (2004) nebo Moxnes (2003).

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

Obsahem metodologické části je popis metodologie, kterou jsem ke svému výzkumu zvolila. V této části se soustředím na kritéria výběru respondentů, dále se zabývám průběhem rozhovorů, analýzou získaných dat a nakonec věnuji pozornost etice výzkumu.

3.1 Kvalitativní výzkum

K provedení svého výzkumu jsem zvolila kvalitativní výzkum, neboť předmětem mého zájmu je každodenní život jedinců. Kvalitativní výzkum je takový výzkum, který k dosažení výsledků nepoužívá statistické nebo jiné kvantitativní procesy (Strauss, Corbin 1999:10). Napomáhá výzkumníkovi objasnit, jak si jedinci vykládají jednotlivé situace, proč jednají určitým způsobem v daném prostředí a jak organizují své každodenní aktivity. Kvalitativní výzkum probíhá v přirozeném prostředí a umožňuje výzkumníkovi bližší kontakt se zkoumanými jednotlivci. Naproti tomu je kvalitativnímu výzkumu vytykána subjektivita prezentovaných dat, nestrukturovaný charakter a nízký počet informátorů, kvůli kterým lze obtížně výsledky zobecňovat (Hendl 2005: 51–53).

Kvalitativní výzkum jsem si vybrala z toho důvodu, že mi poskytne hlubší porozumění zkoumanému jevu a pomůže mi objasnit pohledy jednotlivých respondentů na fenomén rozvodu. Na základě zodpovězených otázek jednotlivých respondentů získám potřebná data, která mi pomohou osvětlit daná témata.

3.2 Představení vlastního výzkumu

Hlavním cílem mého výzkumu je zjistit, jakým způsobem rozvod znamenal potomky, kde se zaměřuji zvláště na postoje mužů a žen ve vztahu k rodičům, k opačnému pohlaví a v sociálním životě. K výzkumnému cíli jsem si pomáhala hledáním odpovědí na tři výzkumné otázky. Za prvé jsem se soustředila na to, jaký vztah mají děti z rozvedených rodin k rodičům samotným. Také jsem chtěla zjistit, jakým

způsobem rozvod rodičů ovlivnil potomky v jejich partnerském životě, a nakonec jak se tito potomci staví k instituci manželství. Ve své práci zachycuji odlišné postoje mužů a žen k dané problematice, jelikož se jejich postoje k dané problematice mohou na základě společenských konvencí odlišovat.

Pro provádění výzkumu jsem použila metodu zakotvené teorie neboli *grounded theory*. Tento přístup vyvinuli Glaser a Strauss. Nezačínáme teorií, kterou bychom následně chtěli ověřit. Cílem zakotvené teorie je popsat zkoumanou oblast a vytvořit teorii na základě empiricky získaných dat (Strauss, Corbin 1999: 20). Konkrétně zakotvenou teorii vysvětlují Strauss a Corbinová ve své knize následujícím způsobem: „*Teorie, která je induktivně odvozená ze zkoumaného jevu, který reprezentuje*“ (Strauss, Corbinová 1990: 16). Ke sběru dat jsem použila polostrukturované rozhovory.

3.3 Výzkumný vzorek

Před samotným výzkumem jsem si stanovila určitá kritéria pro výběr respondentů. Jelikož mě zajímají zvláště postoje žen a mužů k dané problematice, bylo důležité, aby byl výzkumný vzorek genderově vyvážený. Pro můj výzkum se mi podařilo vést rozhovory se sedmi muži a sedmi ženami, kteří zažili rozvod svých rodičů. Podstatným kritériem při výběru respondentů byl jejich věk v době rozvodu rodičů. Rozvod svých rodičů tak zažili v době, kdy navštěvovali základní či střední školu. Důvodem je, že si průběh rozvodu svých rodičů a jeho příčiny pamatují. Výzkumný vzorek je sestaven z aktérů, kteří jsou věkově odlišní. Určila jsem věkovou hranici od 25–35 let. Tato věková hranice se mi zdá vhodná kvůli otázkám pokládaným při rozhovorech. Je to věk, kdy jsou lidé se zkušeností, jako je rozvod, smíření a není pro ně náročné na toto téma diskutovat. Dále je to věk pro budování partnerského vztahu či manželství a zakládání rodiny.

Komunikační partnery jsem získala skrze sociální sítě, e-mail a osobní kontakt. Bezprostředně před výzkumem jsem se setkala i s jedním odmítnutím podílet se na výzkumu. Proto jsem musela nalézt nového

respondenta. Zkoušela jsem jej získat skrze známé a skrze ostatní respondenty prostřednictvím metody sněhové koule. Při získávání vzorku jsem aktéry seznámila s hlavními záměry své práce.

Můj výzkumný vzorek se skládá ze 14 komunikačních partnerů.

3.4 Rozhovory

Ke sběru dat jsem použila polostrukturované rozhovory, které probíhají na základě předem připravené kostry otázek. Tyto otázky výzkumník/výzkumnice pokládá informátorovi a zároveň má v rozhovoru prostor pro doplňující otázky. Seznam předem připravených otázek je pojistkou, aby nedošlo k vynechání podstatných témat ze strany výzkumníka/výzkumnice, a následně ulehčuje srovnání jednotlivých výpovědí. Pořadí a formulace těchto otázek lze dle situace měnit během rozhovoru (Hendl 2005:174).

Předem připravené otázky jsem sestavila na základě prostudované literatury. Vhodné místo pro rozhovor musí být klidné kvůli nahrávání rozhovoru na diktafon a příjemné pro respondenta, aby se cítil přirozeně. Ve svém výzkumu jsem se setkala s respondentkou, která si nahrávání rozhovoru nepřála. Pro případ, že by nahrávka nemohla být uskutečněna (z technických důvodů či na přání respondenta), je nezbytné s sebou mít záznamový arch pro zaznamenání si důležitých dat. Nejčastěji rozhovory probíhaly v klidné kavárně či v domácnostech daných respondentů.

Rozhovory trvaly průměrně 45 minut. Nejkratší rozhovor probíhal přibližně 15 minut a nejdelší 70 minut.

3.5 Charakteristiky respondentů výzkumu

Pan A

Panu A je v současné době 27 let, v roce 2008 dokončil studium na vysoké škole a nyní je již zaměstnaný. Rozvod svých rodičů zažil, když mu bylo 11 let, a žádost o rozvod podala matka. Od té doby žil, na základě vlastní volby, v jedné domácnosti s matkou a otce navštěvoval jednou za

14 dní. Důvodem rozvodu byla dlouhodobá neshoda mezi oběma rodiči. Respondent má dva starší sourozence – bratra i sestru. Oba rodiče si po rozvodu paradoxně začali více rozumět. Manželství pro něj v současné době není důležité.

Slečna A

Slečně A je 25 let, odmaturovala v roce 2006 na střední škole a po škole ihned nastoupila do zaměstnání. Rozvod proběhl v době, kdy jí bylo 8 let, z matčiny strany a důvodem byla otcova nevěra. Respondentka zůstala s matkou a otce navštěvovala spolu se svým bratrem nepravidelně jednou za 14 dní. Po dvou letech od rozvodu otec založil novou rodinu, se kterou respondentka vychází dobře. Matka si nového partnera po rozvodu nenašla. V současné době žije respondentka ve společné domácnosti se svým přítelem a jsou zasnoubeni.

Pan B

Panu B je 26 let a v roce 2008 dostudoval vysokou školu. Rozvod přišel z matčiny strany a respondentovi v té době bylo 17 let. Příčinou rozvodu byly dlouhodobé neshody mezi rodiči spojené s finanční nestabilitou a náboženskou vírou z otcovy strany. Respondent má mladšího bratra, oba dva zůstali po rozvodu s matkou a otce navštěvovali pouze několik dní v roce, i přesto mají k otci oba kladný vztah a vždy za ním stáli. Otec v současné době žije s novou partnerkou, matka s novým partnerem.

Slečna B

Slečně B je 26 let a má středoškolské vzdělání, v současné době pracuje a dálkově studuje vysokou školu. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 16 let. Důvodem rozvodu byla veliká hádka na základě nedorozumění ohledně nevěry jejího otce. Rozvod přišel z matčiny strany, se kterou respondentka spolu se sourozencem odešli bydlet do jiného města. Otce navštěvovala nepravidelně. Respondentka po rozvodu navázala s otcem

lepší vztah než před rozvodem. Matka žije s jiným mužem, otec si partnerku nenašel. Sama respondentka na manželství nevěří.

Pan C

Panu C je 25 let a v současné době při zaměstnání studuje na vysoké škole. Rozvod zažil, když mu bylo 17 let, a předcházela mu dlouhodobá nevěra z otcovy strany. Taktéž to byl právě jeho otec, který o rozvod požádal. Respondent má staršího bratra a oba v rámci vlastní volby zůstali po rozvodu s matkou. Matka si o tři roky později našla nového partnera v zahraničí, otec si stálou partnerku nenašel. Manželství bere respondent jako pravý důkaz lásky.

Slečna C

Slečně C je 29 let, vystudovala vysokou školu a v současné době je již zaměstnaná. Rozvod rodičů proběhl před 13 lety, má mladšího bratra, kterému v té době bylo 10 let. Před rozvodem inklinovala spíše k otci, s matkou příliš nevycházela. Po rozvodu se vztahy změnilly a respondentka si během několika let vybudovala silný vztah k matce, se kterou rovněž zůstala v domácnosti. Otec si založil novou rodinu, matka si nového partnera po rozvodu nenašla.

Pan D

Panu D je 30 let, po vysoké škole nastoupil do zaměstnání. Rozvod svých rodičů zažil v době, kdy mu bylo 16 let. Rozvod přišel z matčiny strany na základě dlouhodobých neshod mezi rodiči. Dle vlastní volby zůstal po rozvodu u matky, otec se odstěhoval a dodnes žije sám. S otcem se stýkal pravidelně jednou za týden a má s ním stále velice silný vztah. K oběma rodičům chová stejný vztah. Respondent je v současné době ženatý a má rodinu, na rozvod nahlíží jako na něco, co může kdykoliv přijít.

Slečna D

Slečně D je 25 let a je studentkou vysoké školy. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 15 let. Důvodem rozvodu byla nová partnerka jejího otce.

Rozvod přišel z otcovy strany a respondentka na základě vlastní volby zůstala bydlet s matkou. Po rozvodu otce navštěvovala pravidelně jednou za 14 dní, za nějaký čas návštěvy ubývaly a nyní se s otcem vídá minimálně. Otec se oženil podruhé, matka respondentky žije ve společné domácnosti s novým přítelem.

Pan E

Panu E je 33 let a po vysoké škole ihned nastoupil do svého nynějšího zaměstnání. Rozvod svých rodičů zažil, když mu 17 let. Příčinou rozvodu byly dlouhodobé neshody mezi rodiči, rozdílné zájmy a dle respondenta také nízká komunikace mezi nimi. Žádost o rozvod přišla z matčiny strany. Pan E má dvě starší sestry, které již v době rozvodu zakládaly své vlastní rodiny. Po rozvodu zůstal s matkou, ale otce pravidelně navštěvoval. Vztah k oběma rodičům se ani po rozvodu nezměnil, k oběma má stále stejný vztah.

Paní E

Paní E je 34 let a po dokončení středoškolského studia nastoupila do zaměstnání. Rozvod rodičů zažila ve svých 12 letech. Důvodem rozvodu byl nový partner z matčiny strany, od které také vzešla žádost o rozvod. Vše probíhalo v naprostém klidu a bez jakýchkoliv hádek před dětmi. Respondentka žila po rozvodu se svým otcem, její starší bratr odešel s matkou. U otce zůstala dle vlastní volby, jelikož k němu měla bližší vztah. Matce vinu na rozvodu nikdy nedávala. Matka se za nového partnera provdala, nikdy však neměli společné děti. Respondentka nového partnera přijala kladně a zařadila ho mezi členy rodiny. V současné době je 12 let vdaná a děti a manželství jsou pro ni velice důležité.

Pan F

Panu F je 25 let a studuje na vysoké škole. Rozvod zažil, když mu bylo sedm let. Příčinou rozvodu byla otcova dlouhodobá nevěra. Po rozvodu byl svěřen do péče své matky a otec platil výživné. Po rozvodu dával rozvod za vinu svému otci. Jeho názor se změnil, když si matka

našla nového partnera, kterého si vzala a měla s ním jedno dítě. Pan F měl s novým partnerem své matky a nevlastním sourozencem neshody, a tak se ve svých 18 letech nastěhoval ke svému otci, kde žije dodnes. Otcí rozvod odpustil a s matkou se kvůli její nové rodině často nestýká. Sám na manželství nahlíží jako na celoživotní svazek, který by neměl být narušen.

Slečna F

Slečně F je 25 let, vystudovala střední odbornou školu. Matka zažádala o rozvod v době, kdy respondentce bylo 8 let. Důvodem rozvodu byly dlouhodobé neshody mezi rodiči a nestabilní finanční zázemí z otcovy strany. Slečna F s mladším bratrem připadli do matčiny péče a otec se odstěhoval do jiného města, kam ho nepravidelně jezdili navštěvovat. Matka si zanedlouho našla nového partnera, se kterým se o obě děti starali. Pro respondentčina bratra se stal nový partner „otcem“, sama slečna F si na něj nezvykla a nikdy pro ni otcem nebyl. V současné době je respondentka tři roky provdaná, s manželem spolu mají jedno dítě a druhé dítě je na cestě. Manželství pro ni znamená jen gesto a s rozvodem do budoucna ze své strany počítá.

Pan G

Panu G je 28 let a v roce 2004 dokončil středoškolské vzdělání s maturitou a poté nastoupil do práce. Žádost o rozvod podala matka, která po několika letech odhalila manželovu nevěru. Panu G v té době bylo 16 let. Respondent s mladším bratrem zůstali u matky a otec na ně platil výživné. Jeho otec se odstěhoval a založil novou rodinu. Vztah k otcově partnerce a třem nevlastním sourozencům je neutrální. Matka si nového partnera našla, když respondentovi bylo 19 let. I s ním má respondent neutrální vztah, jelikož v té době si zařizoval již vlastní bydlení. V současné době žije respondent v jedné domácnosti se svojí partnerkou, o svatbě zatím nepřemýšlí.

Paní G

Paní G je 29 let a v roce 2003 dokončila středoškolské vzdělání s maturitou a poté nastoupila do zaměstnání. Žádost o rozvod přišla z matčiny strany, když respondentce bylo 11 let. Příčinou rozvodu byly dlouhodobé neshody mezi rodiči. Po rozvodu paní G žila s matkou a s otcem se vídala jednou týdně. Matka si našla nového partnera, když paní G bylo 16 let. S novým partnerem své matky měla respondentka neshody, a tak šla v 18 letech bydlet ke svému otci. Dnes si s matčíným partnerem rozumí. Otec si našel novou partnerku až po 12 letech. S jeho partnerkou respondentka nemá neshody. V současné době je paní G vdaná a má dvě děti.

3.6 Analýza dat

Nahrané rozhovory jsem doslova přepsala do textového editoru. Rozhovor, ke kterému nahrávka nebyla uskutečněna, doslovný přepis nevyžadoval a analyzovala jsem poznámky sebrané již na místě. Sesbíraná data jsem analyzovala pomocí tematické analýzy, která zahrnuje kategorizování textových dat do kategorií, které nemáme předem stanovené, protože nevíme, jak respondenti budou uvažovat. Jednotlivé kategorie jsem pojmenovala dle údajů, které zastupují.

V přepsaných rozhovorech jsem hledala shodné a rozdílné klíčové pojmy. Každý přepis jsem si přečetla několikrát a poté jsem si barevně zvýraznila klíčové pojmy, které se opakovaly v rámci jednoho konkrétního rozhovoru. K těmto klíčovým pojmům jsem přiřadila jednotlivé kódy, které mi pomohly při hledání opakujících se témat v jednotlivých výpovědích. Také jsem v rámci každého rozhovoru označovala pojmy, na které aktér kladl důraz. Poté jsem si vyznačené pojmy, které se ve výpovědích mezi aktéry shodovaly, přepsala do textového editoru pro větší přehlednost.

3.7 Etika výzkumu

Ve svém výzkumu jsem se držela etického kodexu. Respondenty jsem při prvním kontaktu seznámila s tématem výzkumu, záměry a

hlavními cíli práce. Všechny respondenty jsem požádala o informovaný souhlas a ujistila je, že sebraná data použiji pouze v rámci tohoto výzkumu a že výzkum neslouží pro soukromé účely. Dále jsem respondentům vysvětlila, že výzkum je anonymní a že údaje, které by je mohly identifikovat, budou pozměněny. Jednotlivé účastníky výzkumu jsem požádala, zda bych rozhovor mohla nahrávat na diktafon, jelikož mi nahrávka usnadní práci se sesbíranými daty a následné analýzy. Nahrávání rozhovoru mi kromě jedné účastnice dovolili všichni respondenti. Na konci jednotlivých rozhovorů jsem každému respondentovi nabídla, že až bude práce hotova, mohu jim poskytnout výsledky.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

V této části práce prezentuji výsledky z mnou provedeného výzkumu, vyplývající z provedené analýzy rozhovorů s mými respondenty a respondentkami. Zaměřila jsem se na to, jak rozvod rodičů ovlivnil potomky, zda pociťovali nějaké změny, ať už ve vztahu k rodičům, či jejich názoru na partnerský a rodinný život. Zajímalo mě vztah dítěte k odloučenému rodiči a rodiči, s nímž i nadále zůstalo bydlet. Dále jsem se zaměřila na dopad absence jednoho z rodičů na chování a vzdělání. Výsledky jsou řazeny do kapitol, dle stěžejních témat.

4.1. Předrozvodový stav

Na úvod mě zajímalo, jak potomci vnímali vztah rodičů předtím, než došlo k rozvodu, a zda si uvědomovali příčiny rozvodu. Například Singly poukazuje na fakt, že na potomka mají významný vliv interpersonální vztahy v podobě neshod uvnitř rodiny před rozvodem (De Singly 1999: 48). Dalším autorem, který se zabývá konflikty předcházejícími rozvodu, je Amato. Ten ve své studii tvrdí, že pokud rozvodu předchází intenzivní konflikty mezi rodiči, poté je rozvod ze strany dětí brán jako vysvobození (Amato 2000: 1278). Podobně se tímto tématem zabývali i Flowerdew a Neale (2003), kteří realizovali výzkum, ve kterém se zabývali vlivem rozvodu na psychiku dítěte. Výsledky jejich výzkumu dokazují, že na děti má větší vliv kvalita manželství rodičů nežli samotný akt – rozvod.

V mém výzkumu si respondenti/respondentky příčiny rozvodu uvědomovali a byly pro ně klíčové. Muži i ženy mého výzkumu se shodli na tom, že do budoucna se ve svých rodinách chtějí vyhnout těm negativním aspektům, se kterými se setkávali u svých rodičů před rozvodem. Dívky špatnou atmosféru v rodině vnímaly intenzivněji než chlapci. Spíše než chlapci si hádek, které se rodiče snažili u obou kategorií skrývat, všimly dívky a rovněž si všimly více detailů. Zde byla často zmiňována několikadenní tichá domácnost, otcovy absence doma a jeho častá návštěva barů, nebo také hovořily o napětí v rodině. Jedním

respondentem, který si uvědomoval konfliktní aspekty předcházející rozvodu, byl pan A. Pan A svoji rodinu do rozvodu viděl harmonicky do doby, než se objevily konflikty mezi rodiči. Hovoří o dlouholetých neshodách, které vyplynuly z odlišností povah matky a otce. V období těsně před rozvodem zaznamenal dokonce zvýšenou agresivitu na otcově straně.

„Naši nemohli nějakým způsobem soužít... jakoby dlouhodobě. Už to v podstatě mezi nima nešlo a hádali se kvůli kravinám. Navíc měl táta občas takový agresivní sklony, že jsem třeba i bránil maminu vlastním tělem. Ten rozvod bylo fakt jediný vysvobozující řešení. Ted' spolu mluví, všechno je v pohodě.“ (Pan A, 26 let)

Obdobný názor zastává i paní F:

„Mezi našima byly dlouho neshody, oni si nerozuměli, u nás byla máma ta ráznější, co o všem rozhodovala, a táta ten, co se klouzal. No a dost pil a podle mě nedokázal skousnout to, že tím „chlapem“ v rodině není on, tak mámu i párkrát uhodil. Ten rozvod bylo nejlepší řešení pro všechny.“ (Paní F, 25 let)

I přesto, že špatná atmosféra byla v rodinách mých respondentů/respondentek evidentní a jsou si jí vědomi, většina se shoduje na tom, že si vybavují pouze jednu rodičovskou hádku, která proběhla bezprostředně před jejich zraky. Zároveň dodávají, že se rodiče snažili své problémy řešit v ústraní, kvůli minimálnímu dopadu na děti. Pan E si byl vědom, že doma není něco v pořádku, avšak rodičovskou hádku si pamatuje jednu a posléze tvrdí, že se rodiče hádali, většinou když sám nebyl doma.

„Já si pamatuju, jak se naši jednou před náma pohádali, mamce úplně ruply nervy. Ale od té doby se to neopakovalo. Myslím si, že se hádali, hlavně když jsme byli ve škole nebo venku. To poznáte... Když jsem pak přišel domů, tak nějakou chvíli spolu vždycky nemluvili, rejпали do sebe a tak, i když si mysleli, že to nejde poznat.“ (Pan E, 33 let)

Také slečna B vzpomíná na hádku svých rodičů:

„Já jsem zažila hádku rodičů jednou. A to byla taková mírnější, teda podle toho, co mi potom mamka po rozvodu vyprávěla. Tenkrát tatka odněkud přišel a šlo poznat, že tý mamce lže. Tvrdil jí, že byl s chlapama na pivě, ale byl někde jinde. A to mamka byla smutná, tak se trochu chytli. Pak se asi hádali častěji, ale to jsem u toho nebyla. Což je dobře, já se před svýma dětma taky hádat nebudu.“ (Slečna B, 26 let)

Shrnu-li zjištění této kapitoly, je zřejmé, že předrozvodová situace odehrávající se v rodině má na dítě nežádoucí vliv, respondenti i respondentky se shodli na tom, že se ve svých budoucích rodinách chtějí vyhnout negativním aspektům, které zažili před rozvodem svých rodičů. Dále shledali rozvod za lepší řešení. Špatná atmosféra a konflikty uvnitř rodiny negativně působí na dětskou psychiku více než samotný rozvod.

4.2 Dopady rozvodu na dítě

Děti, které prožily rozvod, se častěji potýkají s problémy v chování a také se u nich objevují symptomy nepřizpůsobivosti, nižší akademické dosažené vzdělání, více sociálních problémů. Stejně tak dospělí, kteří prožili rozvod rodičů jako děti, se vyznačují nižšími psychologickými a socioekonomickými indikátory. Dle Amata přizpůsobení se dětí rozvodu závisí na řadě faktorů, včetně četnosti a kvality kontaktu s odloučeným rodičem, současně na psychickém stavu rodiče, s nímž potomek sdílí domácnost, záleží také na rodičovských schopnostech, finančním zázemí a v neposlední řadě na mezirodičovském konfliktu, který předcházel rozvodu a jejich vztahu po něm (Amato 1994: 143).

Dopadem rozvodu na vzdělání potomků se ve své studii⁹ zabývala Kim Leon, která tvrdí, že dosažené vzdělání bylo nižší u těch, kteří zažili rozvod rodičů ve svém raném dětství. Rozvod, dle Leon, většinou vede k tomu, že se sníží příjem rodiny, což mnohdy vede také k nižšímu

⁹ *Risk and Protective Factors in Young Children's Adjustment to Parental Divorce: A Review of the Research (2003).*

dosaženému vzdělání. Když ztratí rodina příjem, tak zákonitě nemusí mít dostatek financí na vzdělání svých potomků. Dívky i chlapci z rozvedených rodin mají obvykle nižší ambice na vyšší vzdělání (Leon 2003: 258 – 261). Dopadem rozvodu rodičů na vzdělání dětí se zabývali také Keith a Finlay, kteří se zaměřili především na dosažené vzdělání dětí ve srovnání se vzděláním jejich matky. Ve většině případů děti žijící pouze s matkou nedosáhly vyššího vzdělání, než měla právě jejich matka. (Keith, Finlay 1988: 800)

V mém vzorku se objevují především muži, kteří dosáhli vysokoškolského vzdělání či na vysoké škole studují, pouze jeden respondent své vzdělání ukončil maturitou. Naopak ženy v mém vzorku dosáhly zejména středoškolského vzdělání a většina z nich se po studiu provdala. Pouze tři respondentky získaly vysokoškolský titul. Z mého zkoumání je patrné, že výši vzdělání mužů i žen ovlivnil věk, kdy děti zažily rozvod svých rodičů. U většiny mužů i žen, kteří mají vysokoškolské vzdělání, proběhl rozvod rodičů v pozdějším věku, v době, kdy navštěvovali střední školu. Středoškolsky vzdělané respondentky zažily rozvod svých rodičů v letech, kdy navštěvovaly základní školu, pouze u středoškolsky vzdělaného respondenta – muže toto neplatí. Současně za povšimnutí stojí, že právě většina středoškolsky vzdělaných žen vnímá absenci svého otce po rozvodu jako negativní vliv na svoji nižší úroveň vzdělání. Muži vliv otcova odchodu a rozvod vůbec na výši svého vzdělání neprezentují. Jednou z těch, která dokončila studium na střední škole a dál se nehlásila, byla slečna A, protože otec nebyl v její přítomnosti a matka ji ke škole nevedla. Zároveň uvádí, že otec pro ni znamená vzor.

„Já se vždycky hrozně učila a pak ve čtvrtáku jsem měla takový období, že jsem se na všechno vykašlala. Málem jsem neodmaturovala, chodila jsem za školu a tak... Pak se do toho vložil taťka a ten mě srovnal hned, mamka nevěděla, jak to má řešit. Myslím si, že to mohlo být lepší, kdybychom byli s tím taťkou, dohlížel by na to celou dobu. Víc by mě vedl. Kdyby zůstal, tak si myslím, že bych šla na vysokou školu... byl pro mě vzorem, je cílevědomej.“ (Slečna A, 25 let)

Obdobně jsou na tom také další respondentky, které rozvod a následný otcův odchod udávají jako příčinu zhoršení školního prospěchu a nižšího dosaženého vzdělání. Také uvedly, že jim chyběl otec jako vzor a pevná ruka a roli zde hrál i vztek na otce kvůli nevěře před rozvodem.

Svých respondentů/respondentek jsem se ptala, jaký mají děti po rozvodu vztah k rodičům a zda se nějakým způsobem změnila důvěra. Velice zajímavé, dle mého názoru, je, že většinou mužů i žen je otec považován za vzor „všeobecného přehledu“. Jeho názor byl pro ženy i muže důležitý při životních rozhodováních. Často se v mém výzkumu objevil názor, že k otci chodili pro radu zejména v oblasti investic, když si vybírali školu, stáli před významnou pracovní nabídkou či řešili otázky týkající se politiky. Muži a ženy vedli s matkou rozhovory týkající se především vztahů. Lze zde tak spatřovat genderové rozdělení rolí v rodině, kde matka zastává submisivní funkci, a proto se na ni děti obrací s prosbou o rady týkající se všedních záležitostí či vztahů, zatímco otec představuje pro své potomky autoritu, za kterou přicházejí, když mají učinit závažná rozhodnutí (zejména finanční povahy, nebo týkající se jejich budoucnosti) a potřebují slyšet jeho názor, protože jej považují za důležitý. To dokazuje také níže zmíněná citace z rozhovoru s paní G:

„Já nechci ani jednoho rodiče pomlouvat, jo. Ale mamka, ta mě nikdy k ničemu nevedla, nebyla na to. S tou řeším takový ty holčičí věci, třeba vztahy. Tatkoví zas více věřím ve věcech, jako jsou třeba volby nebo hypotéka. Vždycky jsem mu volala, koho mám volit, protože on je takovej rozumnější a je to pro mě vzor.“ (Paní G, 29 let)

Obdobný případ představuje i muž G, který záležitosti řešené s otcem přímo považuje za „chlapské věci.“

„Některý věci jsem radši řešil s tátou než s mámou. Přece jenom je to chlap. Šlo o věci, který se týkaly peněz, školy, auta. Takovejch těch chlapeckej věcí, protože on je pro mě vzor všeobecnýho rozhledu. Vždycky jsem chtěl mít oporu v těch zádech.“ (Pan G, 26 let)

V mém výzkumu se objevují především respondenti/respondentky, kteří po rozvodu zůstali s matkou. Vliv otcovy absence na nižší dosažené vzdělání přiznávají ženy, které rozvod zažily na základní škole. Ti respondenti a respondentky, jejichž rodiče se rozvedli v jejich adolescentním věku, tedy v době, kdy studovali střední školu, nezdůrazňují výši vzdělání v závislosti na odchodu otce z domova a rozvodu vůbec. Setkala jsem se s výpověďmi, ve kterých moji respondenti i respondentky reflektují negativní zkušenosti s otcovou nepřítomností, nicméně otce považují za vzor, ke kterému se obrací ve chvíli, kdy řeší zásadní rozhodnutí ve svých životech.

4.3 Vztah dítěte k odloučenému rodiči

Ve valné většině případů se v době po rozvodu stává odloučeným rodičem otec (v případě mého výzkumu to byl právě otec, který byl u většiny respondentů/respondentek odloučeným rodičem). Rolí otce v porozvodovém období se zabývá studie Dudové a Hastrmanové. Z jejich studie je patrné, že vztah k odloučenému rodiči je ovlivněn frekvencí kontaktů mezi ním a dětmi. Po rozchodu dochází k přeměně vztahu zvláště mezi otcem a dětmi. Otec ve většině případů po rozvodu není součástí každodenního života dítěte. Vztah mezi dítětem a odloučeným rodičem je rovněž závislý i na věku dítěte. Čím je věk potomka vyšší, tím se vztah k odloučenému rodiči méně proměňuje (Dudová, Hastrmanová 2007).

V mém vzorku zažila většina respondentů/respondentek rozvod rodičů v době, kdy studovali střední školu. Rozvod tak nejčastěji probíhal ve věku 15–17 let. Jen část respondentů/respondentek zažila rozvod rodičů na základní škole, když jim bylo mezi šesti a dvanácti lety. Z výsledků vyplývá, že odloučeného rodiče moji respondenti i respondentky vídali po rozvodu méně, nicméně vztah k oběma rodičům se u většiny z nich nezměnil. Výsledky však mohou být ovlivněny nízkým počtem respondentů. Jedním respondentem, který zaznamenal sníženou frekvenci styku s otcem, byl pan B. Pan B se po rozvodu stýkal s otcem pouze čtyřikrát do roka, nicméně, jak sám tvrdí, jeho vztah k němu se nijak

nezměnil. Dovoluje si ovšem tvrdit, že pokud by se rodiče rozvedli, když mu bylo méně let, ten vztah k odloučenému rodiči by byl jiný.

„My se s tátou vídali potom 4krát do roka, v tomhle období jsme spolu skypovali, a vždy když jsme skypovali, tak mamka odešla. Ale kult rodiny naši zvládli hodně dobře, na jedničku, nevytknul bych nic, jsem spokojenej. Táta jako otec byl borec. Možná kdyby se naši rozvedli v době, kdy jsme byli fakt děti, tak by to bylo taky o něčem jiným, ale v té době už jsme s bráchou byli rozumní, dá se říct dospělí.“ (Pan B, 26 let)

Rozvodem a jeho vlivem na potomky se také ve své studii zabývala Carolyn Kapinus. Podle ní reagují dcery a synové na rozvod jiným způsobem. Kapinus ve svém výzkumu, který trval 12 let, tvrdí, že dívky a chlapci reagují na rozvod rozdílným způsobem. Chlapci vstupují do konfliktu s rodiči častěji než dívky. Ze závěrů studie rovněž vyplývá, že dcery mívají s matkami užší vztah než synové a že matky mají na postoj svých dětí k rodičům větší vliv než otcové (Kapinus 2004).

V mém výzkumu jeden respondent cítil po rozvodu rodičů k otci nenávisť a odmítal se s ním stýkat. Vztek vůči otci se vytratil po roce, když si sám respondent uvědomil, že oba rodiče spolu po rozvodu paradoxně vycházejí lépe, a tudíž že rozvod byl lepším řešením. Poté byl schopný s otcem komunikovat jako před rozvodem.

„Co se týče táty, bylo období, kdy jsem ho považoval v podstatě za toho, kdo za ten rozvod může, ale po nějaký době jsem si to uvědomil, asi po roce, že je to vlastně úplně v pohodě. Naši spolu normálně vycházejí, jeli spolu na Slovensko na dovču, a proto i já s tím vztahem k těm rodičům nemám problém, když jim to takhle prospělo. On pak jezdil normálně k nám. Tak si myslím, že ten vztah k tátovi se jaksi úplně nezměnil.“ (Pan A, 27 let)

Na druhou stranu o konfliktu s odloučeným rodičem hovořila v mém výzkumu také jedna respondentka. Na rozdíl od předchozího respondenta se vztek u ní vytrácel o rok déle. Rozvod nastal v době, kdy slečna

studovala druhý ročník gymnázia, a dle jejích slov se „z rozvodu vzpamatovala“ až na konci gymnázia, když se rozhodla pokračovat ve svém studiu na vysoké škole. Až v této době se vztah k otci zlepšil. Tvrdí, že jak dospěla, tak si spoustu věcí uvědomila (Slečna C, 29 let).¹⁰

V rámci svého vzorku shledávám zajímavým fakt, že po rozvodu se u některých jedinců vztah s otcem, poté co odešel z domova, dokonce zlepšil. Lepší vztah byl respondenty/respondentkami odůvodňován zintenzivnění komunikativnosti a vyšším zájmem ze strany otce. Argumentem bylo, že se otec snažil vynahradiť ztracený čas. Takového otce Dudová označuje za „rodiče s benefity“. Podle ní má odloučený rodič pocit, že se mu dítě ztrácí, tak se mu snaží vynahradiť svoji nepřítomnost vyšším zájmem – například výlety či dary (Dudová 2008). Jedním z těch, kteří po rozvodu navázali s otcem harmoničtější vztah než v době, kdy byla rodina pohromadě, je například pan C, což dokládá následující citace:

„V určitých věcech se ten vztah po tom rozvodu dost zlepšil. Táta byl předtím dost uzavřený, nechtěl se o některých věcech bavit. A potom se víc otevřel tomu světu a měl jsem si s ním hned víc co říct, měl větší pochopení pro to, co jsme jako puberťáci s bráchou vyváděli. Asi proto, že nás viděl míň.“ (Pan C, 25 let)

Děti vidí separaci odlišně od dospělých. Rozvedení rodiče často používají své vlastní děti jako nástroj k tomu, aby jeden druhého zahanbili. Někdy se tak jeden z rodičů nemůže o druhého starat, protože mu v tom ten druhý rodič, který má dítě ve své péči, cíleně brání (Piler 2000: 6–22). Podobnou zkušenost má paní F, která v rozhovoru popisuje, jak matka po rozvodu kalkulovala a snažila se u svých dětí vytvořit negativní vztah k otci.

„Já jsem si později vlastně uvědomila, že se mamka snažila ten můj vztah s tatškou překazit, protože vždycky když jsem se vracela od něj domů, tak ke mně byla strašně milá a přesvědčovala mě takovýma věcmi,

¹⁰ O psychickém zpracování rozvodu hovoří i Matoušek, jenž vysvětluje, že se děti po psychické stránce s rozvodem vyrovnají v intervalu jednoho roku až dvou let (Matoušek 1993: 117).

že u ní se mám líp, že mě táta tahá jenom do hospody, nic neděláme, že s ní můžu dělat všechno, že táta je jen opilec a tak..." (Paní F, 25 let)

V této kapitole jsem zjistila, že vztah k odloučenému rodiči se u většiny mužských a ženských potomků po rozvodu neliší. U některých respondentů, bez ohledu na gender, se po rozvodu vyskytl krátkodobý konflikt s odloučeným rodičem, někteří po rozvodu navázali s odloučeným rodičem lepší vztah než tomu bylo před tím.

4.4 Vztah dítěte k rodiči ve společné domácnosti

Vztahem dětí k rodičům po rozvodu se zabývá také Kari Moxnes ve své studii *Risk factors in divorce: Perceptions by children involved*. V této studii analyzuje, jak se děti vyrovnávají s rozvodem rodičů, zaměřuje se na příběhy dětí a snaží se porozumět, jak prožívají změny, které nastávají v důsledku rozvodového procesu. Dotazováno bylo 910 dětí, které se potýkaly s rozvodem. Dle výsledků měl rozvod negativní vliv na každé třetí dítě. Ze studie vyplývá, že více než 54% dětí zůstane po rozvodu svých rodičů v původní domácnosti, jen 37% odejde bydlet do jiného domova a zbylých 9% bydlí oficiálně střídavě u matky a otce, přičemž právě otec je ten, který se nejčastěji po rozvodu stěhuje jinam, jak jsem již zmínila v teoretické části (Moxnes 2003: 136).

Z mého výzkumu vyplynulo, že po rozvodu děti častěji zůstanou s rodičem, který rozvod nezapříčinil. Žádost o rozvod u mých respondentů/respondentek přicházela především ze strany matky. Mezi nejčastějšími motivy rozvodu byly uváděny obecně dlouhodobé neshody mezi rodiči a především nevěra (ve většině případů ze strany otce). V mém výzkumu se neobjevoval trend zůstat s rodiči stejného genderu, většina respondentů i respondentek zůstala dobrovolně po rozvodu rodičů s matkou, jelikož byl rozvod častěji zapříčiněn z otcovy strany a také proto, že matku považovali za slabší. Pouze jedna respondentka zůstala bydlet s otcem. V tomto případě byla viníkem rozvodu nevěra matky, avšak její výběr, se kterým rodičem zůstane, prý nevěra matky neovlivnila.

„Jak už to bývá, syn má blíž k mamince a dcera k tatínkům. Když je teda pár – kluk a holka. Rozvod nedávám nikomu za vinu, na tom jsou vinni oba dva. Já za mamkou potom jezdila, ale tatškovi se to moc nelíbilo, protože tu nevěru neuměl přenést přes srdce.“ (Paní G, 29 let)

Dále Moxnes tvrdí, že děti mají lepší vztah s rodičem, se kterým po rozvodu zůstanou, než měly před rozvodem. Mezi faktory, které mají podle Moxnes (2003) vliv na vztah mezi dítětem a rodičem, je porozvodová finanční úroveň či místo bydliště. Ztráta jednoho z příjmů je pro vývoj dítěte zásadní. V případě, že dítě s rodičem zůstane v původním místě bydliště, je vztah mezi nimi narušen méně nežli v momentě, kdy se musí přestěhovat na nové místo (Moxnes 2003: 134–144). V mém výzkumu se u většiny respondentů i respondentek vztah k oběma rodičům po rozvodu nezměnil. Jedna respondentka se zmínila, že se po rozvodu velice zlepšil vztah s matkou, se kterou po rozvodu zůstala. Před rozvodem měla bližší vztah se svým otcem, který si však našel jinou partnerku a rozvod přišel z jeho strany. S tímto krokem dotazovaná nesouhlasila a zaujala vůči otci negativní postoj. Později však na toto rodinné uspořádání přistoupila a s otcem má v současné době pozitivní vztah.

„Já jsem vždycky měla blíž k tatškovi. Mamka byla ta, co mě pořád sekýrovala a napomínala, a tatška byl ten, co si se mnou hrál a bral všechno s nadhledem. No a potom, když tatška přišel s tím, že se zamiloval jinde a že se chce rozvést, se to asi změnilo, no. Byla jsem na něj našťvaná. To, co udělal, si mamka nezasloužila a taky mě trochu děsila představa, že budu bydlet jenom s ní... jenže s ním jsem bydlet nechtěla za žádnou cenu, nezasloužil si to. No a tím, jak jsem vlastně zůstala s tou mamčou, jsme si k sobě našly cestu. Začala jsem ji mít fakt ráda a brát ji. A s tatškou... už je to teď taky za mnou, odpustila jsem mu a vídáme se.“ (Slečna C, 29 let)

Odlišnou situací si prošel pan F, který po rozvodu rodičů zůstal ve společné domácnosti se svojí matkou. V takovém případě jsem se setkala s tendencí potomka přebírat role absentujícího rodiče. I přesto, že otec

zasílal pravidelně alimenty, finanční úroveň byla nízká, a tak pan F matce s chodem domácnosti pomáhal penězi z jednorázových brigád. Do chvíle, než si matka našla nového partnera, spolu vycházeli harmonicky, posléze se vztah zhoršil a vznikly mezi nimi konflikty, jelikož pan F s matčíným novým přítelem nevycházel.

„Tim, jak jsem byl jenom s tou mamkou, tak jsem se jí snažil se vším pomáhat, jinak všechno táhla sama. To jsme si byli dost blízky. Táta sice zasílal alimenty, ale i tak prachy chyběly... Mamka si celkem brzo přivedla nového, bohatého přítele s děckem, ten se o všechno začal starat, do všeho mluvil a my dva si vůbec nerozuměli. A mamka pořád byla na jeho straně, takže s tou to pak bylo peklo...“ (Pan F, 25 let)

Shrnu-li zjištění této kapitoly, poté mohu říct, že ten rodič, který nese vinu na rozvodu, má zásadní vliv na to, s kým děti (podotýkám bez ohledu na gender) po rozvodu zůstanou. V jednom případě jsem se setkala s tendencí potomka přebírat genderové role absentujícího rodiče.

4.5 Vliv rozvodu na partnerský život

Při výběru partnera záleží na mnoha faktorech. Jedinci upřednostňují partnera stejné rasy, náboženství a s podobnými sociálními i psychologickými charakteristikami. Při volbě partnera však hrají důležitou roli i nevědomá očekávání, ve kterých jako odstrašující či pozitivní model nejčastěji hraje roli rodič (Matoušek 1993: 51). Nesporný dopad pak má na jedincův partnerský život rozvod rodičů. Vztah rodičů bezesporu ovlivňuje představy jejich potomků o jejich vlastním partnerském vztahu. Dopadem rozvodu na partnerský život potomků se zabývají Jacquet a Surra. Došli k závěru, že ženy i muži rozvedených rodičů vyjadřují menší míru důvěry a spokojenosti a více konfliktní vztahy. Důvěra, spokojenost a také míra oddání se partnerskému vztahu se můžou lišit v závislosti na genderu a hloubce vztahu. Protože se mladí dospělí z rozvedených rodin obávají, že budou opakovat chyby rodičů v manželství, váhají se vstupem do vztahu s partnerem. Obzvláště v tomto směru vyjadřují nejistotu, negativitu a vyšší konfliktnost ženy z rozvedených rodin (Jacquet, Surra 2001: 627–638).

Muži i ženy mého výzkumu se shodli na tom, že při výběru partnera je rozvod rodičů ovlivnil. Uváděli jednotlivé okolnosti, které vnímali předtím, než k rozvodu došlo. Tyto okolnosti pak popisovali jako „něco“, čemu se chtějí ve svém partnerském životě vyhnout. Co se týče konkrétního výběru partnera, většina mužů i žen odpověděla, že si při volbě partnera není vědoma charakteristik rodičů, a shodli se, že žádné charakteristiky rodičů při výběru partnera neaplikují. Pan B uvedl záležitosti, které dlouhodobě vnímal jako příčiny rozvodu a rád by se jich ve svém partnerském životě vyvaroval.

„U nás v rodině celou dobu táta nezvládal finance. Jako finančně to fakt nezvládl, skoro všude měl dluhy. Nechápu, jak to táta dokázal, přesto jak v životě selhal, ale pro mě je to nejlepší táta na světě a vzhlížím k němu. No ale ty finance, tak to mě ovlivnilo, chci být ten, co rodinu finančně zabezpečí. A pak je tady druhá věc vlastně. Protože já jsem byl nechtěný dítě, tak první dítě chci mít plánovaný.“ (Pan B, 26 let).

Obdobný názor zastává i paní E:

„Tak určitě mě to při výběru partnera ovlivnilo. Táta mámě neuměl vyznat lásku. No a mamka pak odešla s jiným pánem. Takže se snažím vyvarovat těch chyb, to znamená, že jsem vůči manželovi citově otevřená.“ (Paní E, 34 let)

Konkrétní vlastnost, které se snaží vyvarovat v partnerském vztahu, zmiňuje paní F:

„Táta hodně pil a já si ho ze svého dětství pamatuju, jak věčně zaspával kocovinu na gauči. Takže ten můj, když měl období, co domů chodil věčně nalitej, tak jsem mu řekla, že to neexistuje, aby můj syn koukal na svého tátu stejně jako já kdysi a že se klidně rozvedu...“ (Paní F, 25 let)

Jedna respondentka dokonce uvedla, že si je vědoma toho, že vztahy jí ztroskotají kvůli nedůvěře vůči partnerovi, jejíž vznik odkazuje k rozvodu rodičů. Pro ilustraci zde uvádím citaci z rozhovoru:

„Já měla jeden vztah, který trval tři a půl roku. Byl to můj nejdelší vztah. A čím dýl jsme spolu byli, tak tím víc jsem se toho tak nějak bála... že to začíná být vážný a pak když to nevyjde, tak to bude víc bolet. Jak jsem to viděla u těch rodičů, že to bylo tolik let dobrý a pak se to ze dne na den rozpadlo, kvůli nevěře. Pořád jsem na to v tom vztahu myslela a tak nějak mi začalo vadit víc a víc věcí, tak jsme se rozešli.“ (Slečna B, 26 let)

Podobně se partnerskými vztahy potomků rozvedených rodičů zabývali Conway, Christensen a Herhily (2003), kteří zjistili, že tito potomci do partnerských vztahů vnášejí idealistická očekávání, přičemž kladou vyšší důraz na kvalitu vztahu s partnerem – veliký význam pro ně má věrnost, intimita, podpora, láska, nezávislost, romantika a vyvarování se konfliktů (Conway, Christensen a Herhily in Katowitz 2007: 8). Na svoji otázku ohledně partnerských vztahů jsem se u většiny svých respondentů a všech respondentek setkala s velice podobnými odpověďmi – především pro ně v partnerském vztahu hraje roli věrnost, což dokazuje následující citace jedné účastnice výzkumu:

„Tak jednou z těch nejdůležitějších věcí ve vztahu je určitě věrnost. Musí mi být partner věrný.“ (Slečna A, 25 let)

Většina žen mého výzkumu vyjmenovávala konkrétní aspekty, na kterých u partnera lpí. Mezi nejčastěji zmiňované aspekty fungujícího partnerského vztahu kromě věrnosti patří finanční zabezpečení, komunikace a láska. U mužů jsem se setkala zejména s odpověďmi týkajícími se fyzického vzhledu či nezávislosti ohledně jejich koníčků. Zajímavé je, že muži často kladli důraz na to, že v životě dávají přednost partnerce, která nebude pouze pečovat o domácnost, ale bude se také uplatňovat ve veřejné sféře. Jeden respondent dokonce takovou partnerku nazval „moderní ženou“:

„Chci takovou moderní partnerku. Nelíbí se mi holky, který žijou jen pro vaření a uklízení a tak. Chci moderní ženu... aby měla svoje zájmy, svoji práci, která ji baví, svoje priority a jde si prostě za tím. Chci, aby

uvařila, uklidila, ale aby to pro ní nebylo prioritou a aby se tím nezasekala.
(Muž A, 27 let)

Podobný názor zastává také například pan B:

„... a kromě toho, že koukám na to, jak ta holka vypadá, tak taky koukám na to, co má v hlavě. Nelíbí se mi puťky, kterým záleží jenom na tom, jakej dneska upečou koláč. S těma je nuda. Líbí se mi holky, co ví, co chtějí, a jdou si za tím... Přesně takovou holku teď mám a jsem šťastnej.
(Pan B, 26 let)

Shrnu-li tuto část kapitoly, mohu na základě svých zjištění říci, že se potomci chtějí ve svém partnerském životě vyhnout vlastnostem, které vnímali jako příčinu rozvodu rodičů, a chtějí se vyhnout chybám svých rodičů. Dále je pro muže i ženy ve vztahu důležitá věrnost partnera/partnerky. Konkrétní aspekty fungujícího partnerského vztahu se mezi ženami a muži odlišují. Ženy lpí zejména na finančním zabezpečení či lásce, pro muže je důležitý fyzický vzhled a partnerčiny ambice.

4.6 Vztah potomků rozvedených rodičů k manželství

Podle obecných průzkumů hodnot je trend vstupovat do manželství na sestupu. Naproti tomu se zvyšuje důraz na osobní svobodu a nezávislost. Zejména tím, že mladí lidé mají liberálnější postoj k manželství a rodičovství (Rabušic 2001). Postoje k manželství u lidí, kteří vyrostli v rozvedených rodinách, se ovšem mohou lišit. Zkušenost z prožití rozvodu rodičů totiž může v lidech vzbuzovat nižší vazbu k manželství či vyšší strach z jeho neúspěchu a obavy z jeho křehkosti.

Potomci rozvedených rodičů nenahlíží na manželství a partnerské vztahy jako na stálou instituci. Děti z rozvrácených rodin mají větší náklonnost k rozvodům ve svém budoucím životě, jelikož do manželství vstupují s tím, že to nevyjde (Kapinus 2004). Také podle Šťastné je u těchto dětí možný liberálnější postoj k manželství, který může způsobit rozpad jejich manželství (Šťastná 2006). Obecně děti z rozvedených rodin vstupují do manželství dříve a zároveň se vyskytuje i vysoká míra

kohabitace párů. Současně děti zaujímají také shovívavější postoj k rozvodu (Jacquet, Surra 2001: 634–636). Jak jsem zmínila již ve třetí podkapitole, rozvod má na chlapce i dívky negativní vliv ve vzdělání, přičemž je patrné, že tyto děti dosahují nižší úrovně vzdělání. Současně má rozvod vliv na věk, kdy jedinci vstoupí do manželství. Věk vstupu z rozvedených rodin bývá nižší, především u dívek (Leon 2003: 258–261).

V mém vzorku převažují svobodní jedinci, se vstupem do manželství mají osobní zkušenosti pouze tři ženy a jeden muž. Všechny tři vdané ženy zažily rozvod rodičů předtím, než vstoupily na střední školu, mají středoškolské vzdělání, ale vyšší ambice jít studovat se u nich neobjevily. Brzy po škole nastoupily do zaměstnání. Muž zažil rozvod rodičů v době, kdy akorát začínal studovat na střední škole, kterou dokončil, a poté nastoupil do zaměstnání a vstoupil do manželství. Všechny tři respondentky vstoupily do manželství přibližně ve stejném věku, muž se oženil ve vyšším věku. Při sestavování vzorku a následném provádění výzkumu jsem předpokládala, že svobodní budou mít rozdílný názor na manželství než ti, kteří již sňatek uzavřeli. Odpovědi však u obou kategorií byly podobné. Na otázku v mém výzkumu, zda věří v pevnost instituce manželství, většina mužů a žen uvedla, že to není trvalá instituce. Přistupují k manželství tak, že to nemusí vždy vyjít, ale zároveň se vstupu do manželství nebrání. Muži i ženy mají stejný názor týkající se rozvodu. Všichni dotazovaní se shodli na tom, že pokud se rozvedou, do dalšího manželství již znovu nevkročí. Je pro ně totiž důležitější pouto dvou lidí nežli právně upravený vztah. Jinými slovy nepovedené manželství hodnotí jako zkušenost, která by se neměla opakovat. Jeden respondent uvádí, že kvůli rozvodu svých rodičů na manželství jako stabilní instituci nevěří.

„Pokud jde o manželství, tak proč ne, proč to nezkusit?! Když potkám někoho, kdo do toho bude chtít praštit a bude to pro ní důležitý, možná už na to mám věk... Ale nevěřím na lásku na celý život. Prostě se objeví něco – třeba nevěra, že jo... kvůli čemu se ty dva rozejdou.“ (Pan G, 28 let)

Podobný názor na manželství zastává i slečna A, pro kterou je manželství také jedinečná záležitost:

„Chtěla bych se vdávat, ale pokud se potom to manželství nevydaří, tak do toho znovu určitě nepůjdu. Jednou a dost, není to sport.“ (Slečna A, 25 let)

Také se několik mužů a žen k manželství vyjádřilo způsobem, že se jedná pouze o „papír“. Příkladem je slečna B, pro kterou je vstup do manželství pouhou formalitou a nic se tím nemění.

„Manželství pro mě není důležitý, vždyť dva lidé, který jsou do sebe zamilovaní, k tomu nepotřebují žádné papír, aby se to tím potvrdilo. Všechno bude fungovat stejně, ať jste nebo nejste v manželství, takže to je pro mě zbytečný. Co se tím změní...“ (Slečna B, 26 let)

Podobné postoje k manželství mají i další respondenti a respondentky, například pan A, pan B, pan C, pan E a slečna D, pro které je důležitější vztah mezi dvěma lidmi než manželství. Dokonce podle pana C může manželství vztah narušit, protože je těžké měnit rozhodnutí a následný rozchod je zdlouhavý. Otázkou manželství se také zabýval Francois De Singly, který se ve své studii soustředil na postoje sezdaných a nesezdaných párů k manželství. Singly tvrdí, že pro nesezdané páry není manželství „důkazem pravé lásky“ toho druhého (De Singly 1999). Z mého výzkumu vyplývá, že manželství je důkazem opravdové lásky pro sezdané i většinu nesezdaných žen. Naopak muži s tímto postojem nesouhlasí, ti tvrdí, důležitý je „ten vztah“, „cit“ sám o sobě, manželství je pouhým papírem. Je patrné, že pro většinu žen, ve srovnání s muži, zaujímá manželství v jejich životě důležité místo. Manželství má význam například pro ženu E.

„Je to taková úcta k tomu druhému. Když ho mám rád a myslíme to oba vážně, tak s ním chci být se vším všudy, chci mít společný příjmení, aby šlo vidět, že k sobě patříme.“ (Paní E, 34 let)

Kuchařová poukazuje na to, že manželství je v dnešní společnosti spíše spojováno s reprodukcí (Kuchařová 2003). Což také dokazují výsledky výzkumu Chaloupkové a Šalamounové, dle nichž se téměř polovina dotazovaných domnívá, že pokud pár chce dítě, měl by vstoupit do manželství (Chaloupková, Šalamounová 2004).

Většina respondentů a respondentek mého výzkumu si ovšem myslí, že manželství a dítě jsou dvě samostatné kategorie. Manželství dle nich mají uzavřít dvě osoby z lásky. Na toto upozornil také Francois De Singly, který hovoří o tom, že pokud dvě osoby do budoucna nechtějí mít dítě, pak manželství není nutné (De Singly 1999).

„Řekla bych, že dneska dítě není důvodem k uzavření manželství. Když je pro někoho manželství důležitý, tak se mají vzít z lásky, a ne když čekají dítě.“ (Paní D, 25 let)

Podobný postoj k manželství a dítěti zaujímá i pan D, který nesouhlasí se sňatkem jen ve chvíli, kdy pár spolu čeká potomka:

„Pokud ti dva spolu dlouho žijou, vyhovuje jim to takhle, pak počnou dítě a najednou by měli mít svatbu? Když ti dva manželství nepovažují za důležitý, tak si myslím, že je blbost a nehraje to roli. Dneska to manželství a dítě spolu nemusí vůbec souviset.“ (Pan D, 30 let)

Na druhou stranu mě zaujal názor respondentky A, pro kterou je manželství kvůli dítěti důležité kvůli budoucnosti dítěte a jeho příjmení. Svůj postoj odůvodnila slovy:

„Podle mě to manželství kvůli dítěti není nutný, ale lepší. Rodina je stmelenější a hlavní je to jméno dítěte. Když budu mít dítě, chci, aby mělo moje příjmení, ale přítel zase chce, aby mělo jeho příjmení. Lidi na to koukají divně, když se to dítě jmenuje jinak. To manželství tyhle spory vyřeší raz dva.“ (Slečna A, 25 let)

Mohu-li shrnout zjištění týkající se pohledu na manželství, potom pro mé respondenty/respondentky nepředstavuje v žádném případě trvalou

instituci a nepovažují ho za důležité. S tím koresponduje také vztah mezi dítětem a následným manželstvím. Mohu říci, že početí dítěte není důvodem pro uzavření sňatku. Manželství je důkazem opravdové lásky pro ženy, pro muže je důležitější „cit“. Dle mých respondentů a respondentek je jediným důvodem (pro jedince, kteří manželství považují za důležité) pro vstup do manželství cit.

4.7 Změny postoje k rodinnému životu

V této podkapitole se soustřeďuji na zjištění, která se týkají změny náhledu na rodinný život dětí rozvedených před rozvodem a po něm.

Jak ve své studii vzpomíná Kim Leon, může rozvod u malých dětí způsobit odlišné reakce než u dětí starších. Například děti předškolního věku se častěji cítí proviněny a věří, že se jejich rodiče rozvedli kvůli nim. Mají také větší strach z toho, že je rodiče opustí, či z toho, že budou od jednoho z nich odloučeny. Rané dětství může být tak totiž senzitivní část života, že v případě změn ve struktuře rodiny je dopad na tyto děti rozsáhlejší, než je tomu u těch starších. (Leon 2003: 263)

Děti před rozvodem svých rodičů nahlíží na rodinu jako stabilní jednotku, která když bude rozvrácena, už rodina jako taková nebude. Komunikační partneři/partnerky si dříve neuměli představit, že by žili pouze s jedním rodičem a druhého pouze navštěvovali. Nebrali takovéto rozdělení jako pravou rodinu. Poté, co zažili rozvod svých rodičů, už na rodinu mají jiný názor. Rodina může fungovat, i když není pohromadě pod jednou střechou. Většina mých respondentů i respondentek, jak jsem zmiňovala i v předešlých kapitolách, má k oběma rodičům i po rozvodu stejný vztah i přesto, že existovaly případy, u nichž se objevil počáteční vztek k odloučenému rodiči, zlepšení vztahu s odloučeným rodičem či zlepšení vztahu s rodičem, se kterým po rozvodu zůstali. Většina však tvrdí, že roli rodičů splnili na 100% a že i přes změnu v rodinném uspořádání se jim rodiče stali výchovným vzorem. Většina dotazovaných současně změnila svůj pohled na rozvod. Na otázku, jak nahlíží na rozvod teď a jak na něj nahlíželi před rozvodem svých rodičů, většina odpověděla, že před

rozvodem to pro ně byla veliká neznámá a že věřili na pevnost manželství, rozvod nepodporovali a nedokázali si to představit. Přestože i po rozvodu stále zůstávají jeho odpůrci, už připouští, že se to může stát a že se to může dotknout i jejich manželství. Většina respondentů a respondentek zastává názor, že dokonce s rozvodem počítají. Když přišel rozvod rodičů, ti, kteří v tu dobu studovali střední školu, jej chápali více racionálně a rozuměli situaci kolem sebe lépe než ti, kteří navštěvovali školu základní. Ti, kteří rozvod rodičů zažili ve vyšším věku, jej často srovnávali s dětmi rozvedených rodičů ve svém okolí a označovali ho jako standardní záležitost, kdy si rodiče neorzumí. Jeden respondent dokonce přiznal, že mu nepřišlo divné, že se rodiče rozvádějí, protože má kolem sebe řadu přátel, kteří mají stejnou zkušenost. Zde cituji část rozhovoru s panem B:

„Když jsem se dozvěděl, že se naši rozvádí, tak mě to moc nepřekvapilo, před tím jsem zaznamenal, jak se potají, abychom to s bráchou neslyšeli, hádají. Tak vždyť se rozvádí každéj druhej v současný době. Mám kolem sebe spousta spolužáků, kamarádů, kterým se rodiče rozvedli. To byl možná taky důvod, proč jsem se toho nebál, nejsem v tom sám, je to už běžná věc.“ (Pan B, 26 let)

Obdobný názor zastává i pan E:

„Naši se rozváděli, když mi bylo 17 let. Můžu říct, že v té době už jsem byl jaksi dospělej a když mi to naši řekli, tak jsem to vzal jako v pohodě věc. Prostě vim, že svoje poslání splnili, dobře nás vychovali, byli tu pro nás jako máma s tátou a teď, když jim to spolu neklape, tak proč být spolu a trápit se. Vždyť v současný době se rozvádí každéj druhej.“ (Muž E, 33 let)

Dále z mého výzkumu vyplynulo, že ženy by přistoupily k rozvodu až v nejkrajnějším případě, a následně uvedly konkrétní důvody, jež by rozvod mohly zapříčinit. Mezi kruciólními příčinami vedoucími k rozvodu zmiňovaly především alkoholismus, opakovanou nevěru, gamblerství či domácí násilí. Jako příklad může být prezentována výpověď paní E, pro niž je opakovaná nevěra důvodem pro to, aby podala žádost o rozvod.

„Tak já se snažím dělat všechno pro to, aby ta rodina fungovala. Třeba bych byla schopná odpustit i tu nevěru, když se to teda stane jednou. Jako kdyby to byla opakovaná nevěra, tak to nemá cenu, a to bych se potom určitě rozvedla.“ (Paní E, 34 let)

Naopak muži potenciální konkrétní příčiny rozvodu nezmínili, pouze mluvili o obecných příčinách, zejména o dlouhodobých neshodách v manželství.

Vyústěním této kapitoly je, že na vnímání rozvodu má vliv věk dítěte, ve kterém rozvod zažilo. Děti, které rozvod rodičů zažily ve vyšším věku, na něj nahlíží s vyšším nadhledem, bez ohledu na gender. Dalším vyústěním je fakt, že ženy by oproti mužům k rozvodu přistoupily vnejkrajnějším případě, kde jmenovaly jednotlivé příčiny.

5 ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala vlivem rozvodu na potomky. Zejména mě zajímaly dopady rozvodu na vztah mezi dítětem a rodiči. Pozornost byla věnována změně vztahu dítěte k oběma rodičům po jejich rozvodu, tedy vztahu dítěte k odloučenému rodiči a k rodiči, s nímž zůstalo ve společné domácnosti. Dále jsme se ve své bakalářské práci zaměřila na skutečnost, jak rozvod rodičů ovlivnil partnerský život a výběr partnera jejich potomků. Zajímalo mne, zda účastníci výzkumu zmínili konkrétní vlastnosti na základě zkušeností s rozvodem rodičů, kterých by se u svého budoucího partnera chtěli vyvarovat. Nakonec jsem se zabývala postojem potomků rozvedených rodičů na instituci manželství, a tím, jak nahlíží v současné době na samotný rozvod. V celém výzkumu jsem se soustředila na genderový aspekt potomků rozvedených rodičů a zkoumala, zda měl rozvod rozdílný vliv na mužské a ženské potomky.

Ve své práci jsem interpretovala nejčastěji se projevující dopady rozvodu rodičů na děti. Záměrem mé práce bylo zjistit, jak jedinci danou situaci prožívali. Z analýzy vyplývá, že na mužské a ženské potomky rozvedených rodičů má největší vliv předrozvodový stav v rodině. Neshody a konflikty probíhající v rodině před rozvodem na mužské i ženské potomky působily negativněji, nežli samotný rozvod, který v řadě případů děti shledávají za lepší řešení. Hlavní rozdíl mezi dívkami a chlapci spočíval ve skutečnosti, že dívky špatnou atmosféru v rodině před rozvodem vnímaly intenzivněji, než chlapci.

Můj výzkum dále prokázal, že důležitým faktorem ovlivňující vnímání rozvodu rodičů je věk, ve kterém potomek rozvod zažil. Ti, kteří jej zažili v době, kdy studovali na střední škole, k rozvodu přistupují s větším nadhledem. Věk, ve kterém děti zažily rozvod svých rodičů, ovlivňuje, soudě na základě výsledků mého výzkumu, dosažený stupeň jejich vzdělání. Ti, kteří dosáhli vysokoškolského vzdělání, zažili rozvod svých rodičů v pozdějším věku (na střední škole) než středoškolsky vzdělaní jedinci, které rozvod rodičů zastihl v ranějším období jejich života. U mužů i

žen byly výsledky totožné. Nicméně ženy se v souvislosti se vzděláním zmiňovaly, že pociťovaly negativní působení otcovy absence na výši jejich vzdělání.

Účastníci mého výzkumu po rozvodu vídali odloučeného rodiče méně, přesto se shodují, že ani méně častý kontakt vztah mezi nimi nezměnil. Někteří respondenti a respondentky se dokonce shodli na tom, že se jim vztah po rozvodu s odloučeným rodičem zlepšil, jelikož se absentující rodič snažil ztracený čas více vynahradiť. Na druhou stranu několik respondentů se s odloučeným rodičem právě kvůli rozvodu dostalo do konfliktu. Časem jejich vztek však ustoupil. Dále můj výzkum prokázal, že děti, pokud si mohou vybrat, častěji zůstanou po rozvodu s rodičem, jež rozvod nezavinil. V případě mých respondentů většina zůstala s matkou. Mezi důvody pro toto rozhodnutí muži i ženy uváděli, že ji považují za slabší a oběť, jelikož viníkem rozvodu byl ve většině zkoumaných případů otec.

V otázce partnerských vztahů se ženy a muži shodli na tom, že je v partnerském životě ovlivnily zejména okolnosti, které rozvodu předcházely a kterých se tím pádem ve svém partnerském životě pokusí vyhnout. Při výběru partnera si většina mých respondentů a respondentek není vědoma, že by vybírali či odmítali partnera dle charakteristik jejich rodičů. Co se týče všeobecných charakteristik, dle kterých si mladí dospělí (muži i ženy) rozvedených rodičů vybírají partnera či partnerku, stojí na prvním místě věrnost toho druhého. Ženy také považují za důležité finanční zabezpečení, komunikaci a lásku. Naproti tomu pro muže je důležitý fyzický vzhled, vlastní prostor a s tím spojená nezávislost v jejich volnočasových aktivitách. Muži také kladou důraz na navázání vztahu s „moderní ženou“.

Pokud jde o pohled mladých dospělých mužů i žen na instituci manželství, setkala jsem se ze strany mých respondentů s pochybnostmi. Manželství nepovažují za trvalou instituci a počítají s tím, že nemusí skončit dobře. Z výpovědí většiny dotazovaných vyplývá, že uzavření

sňatku se ani muži, ani ženy nebrání. Avšak v případě, že by se jednou rozvedli, jsou přesvědčeni, že by do dalšího manželství již nevstoupili. I přestože názor na instituci manželství je u mužů i žen z rozvedených rodin stejný, nelze nezmínit skutečnosti, že ženy stále považují manželství za důkaz opravdové lásky. V souvislosti s pohledem na manželství mě dále zajímalo, zda jej respondenti nutně spojují s plánováním potomka. V tomto případě se genderové rozdíly nevyskytují, muži i ženy tvrdí, že manželství a dítě jsou dvě samostatné, na sobě nezávislé kategorie.

Na závěr bakalářské práce jsem se zabývala vlivem rozvodu rodičů na postoj jejich potomků na rozvod. Převážná většina účastníků mého výzkumu před rozvodem rodičů nepovažovala tento způsob ukončení manželství za přijatelný. Po zkušenosti z rozvodového procesu však změnilí názor a považují jej za standardní záležitost. Nicméně i v pohledu na rozvod lze najít genderové rozdíly. Ženy by totiž k rozvodu přistoupily až v nejkrajnějším případě, za který považují mimo jiné opakovanou nevěru či alkoholismus. Naopak muži hovořili pouze o obecných příčinách, zejména o dlouhodobých neshodách v manželství.

Na základě dosažených výsledků lze hodnotit, že rozvod má na život dítěte značný vliv. Ovlivňuje jeho postoj k rodičům, k manželství i jeho budoucí partnerský život. Za podstatné faktory, které mají na děti rozvedených rodičů vliv, lze považovat věk dítěte, ve kterém rozvod proběhl a předrozvodové události odehrávající se uvnitř rodiny (příčiny rozvodu). Z výsledku provedeného výzkumu, vychází, že postoje mladých dospělých mužů a žen, kteří zažili rozvod svých rodičů, nevykazují signifikantní genderové odlišnosti.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Abbey, Caroline, R. Dallos. 2004. „*The Experience of the Impact of Divorce on Sibling Relationships: A Qualitative Study.*“ *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 9 (241): 241-259.

Amato, Paul R. 2000. „*The Consequences of Divorce for Adults and Children.*“ *Journal of Marriage and Family*, 62 (4): 1269–1287.

Beck, Ulrich. 2004. „*Riziková společnost: na cestě k jiné moderně.*“ Praha: Sociologické nakladatelství.

Beck, U., E. Beck-Gernsheim. 1995. „*The Normal Chaos of Love.*“ Cambridge: Polity Press.

Černá, Petra. 2001. „*Rozvod, otcové a děti.*“ Praha: Eurolex Bohemia.

De Singly, Francois. 1999. „*Sociologie současné rodiny.*“ Praha: Portál.

Dudová, Radka. 2005. „*Otcovství po rozvodu.*“ Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Dudová, Radka. 2005. „*Společná a střídavá péče.*“ Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Dudová, Radka. 2005. „*Ekonomické zajištění rodin rozvedených matek.*“ Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Dudová, Radka. 2008. „*Otcovství po rozchodu rodičovského páru.*“ Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Dudová, R., Hastrmanová, Š. 2007. „*Otcové, matky a porozvodová péče o děti.*“ Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Flowerden, Jennifer, Bren Neale. 2003. „*Trying to Stay Apace: Children with Multiple Challenges in Their Post-Divorce Family Lives.*“ (online) *Childhood* 10 (147): 147–161.

Giddens, Anthony. 2003. „*Sociologie.*“ Praha: Argo.

Hendl, Jan. 2005. „Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.“ Praha:Portál.

Hewitt, B., Western, M., Baxter, J. 2006. „Who Decides? *The Social Characteristics of Who Initiates Marital Separation.*“ Journal of Marriage and Family, Vol. 68, No. 5: 1165 -1177.

Chaloupková J., P. Šalamounová. 2004. „*Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice.*“ Sociologický ústav AV ČR.

Jacquet, S. E., C. A. Surra. 2001. „*Parental divorce and premarital couples: Commitment and other relationship characteristics.*“ Journal of Marriage and Family, 63 (3), pp: 627–638.

Jandourek, Jan. 2001. „*Sociologický slovník.*“ Praha: Portál.

Jeřábek, Hynek. 1992. „*Úvod do sociologického výzkumu.*“ Praha: Karolinum.

Kapinus, Carolyn. 2005. „The Effect of Parental Marital Quality on Young Adults' Attitudes Toward Divorce.“ Sociological Perspectives Vol. 48 , No. 3. Pp: 319-335.

Kapinus, Carolyn. 2004. „*The Effect of Parent's Attitudes toward Divorce on Offsprings Attitudes: Gender and Parental Divorce as Mediating Factors.*“ Journal of Family 25 (112), pp: 112–135.

Keith, V. M., B. Finlay, 1988. „*The Impact of Parental Divorce on Children's Educational Attainment, Marital Timing, and Likelihood of Divorce.*“ Journal of Marriage and the Family, 50 (3), pp: 797–797.

Klabouch, Jiří. 1962. „*Manželství a rodina v minulosti.*“ Praha:Orbis.

Kuchařová, Věra. 2003. „*Některé obsahové změny postojů k manželství a rodičovství.*“ In Mareš, P., T. Potočný (eds.). Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister & Principal. Pp: 189-204.

Kučera, M. 1993. „*Demografická situace a vývoj v období první republiky.*“ Demografie 35. Pp: 7–10.

Leon, Kim. 2003. „*Risk and Protective Factors in Young Children's Adjustment to Parental Divorce: A Review of the Research.*“ Family Relations. Vol. 52, No. 3, pp: 258-270.

Matoušek, Oldřich. 1993. „*Rodina jako instituce a vztahová síť.*“ Praha: Sociologické nakladatelství.

Moon, M. 2011. „*The Effects of Divorce on Children: Married and Divorced Parents' Perspectives.*“ Journal of Divorce & Remarriage, 52(5), pp: 344-349.

Možný, Ivo. 1990. „*Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*“. Brno: Blok.

Možný, Ivo. 1999 „*Sociologie rodiny*“. Praha: Sociologické nakladatelství.

Možný Ivo. 2006. „*Rodina a společnost.*“ Praha: Sociologické nakladatelství

Moxnes, Kari. 2003. „*Risk Factors in Divorce: Perceptions by the Children Involved.*“ Childhood 10: pp: 131–146.

Murphy, Robert F. 2004. *Úvod do sociální a kulturní antropologie.* Praha: Sociologické nakladatelství.

Pecka Emanuel. 2010. „*Sociologie politiky.*“ Praha: Grada Publishing, a.s.

Piler, Petr. 2010. „*Divorce as Phenomenon of Modernity.*“ London: Edmund Press Ltd.

Pryor J., L. Trinder. 2007. „*Children, Families, and Divorce*“. In Scott J., J. Treas, M. Richards. The Blackwell Companion the Sociology of Families. Oxford: Blackwell Publishing.

Rabušic, Ladislav. 2001. „*Kde ty všechny děti jsou?*“ Praha: Sociologické nakladatelství.

Rabušic, Ladislav. 2000. „*Je česká společnost postmaterialistická?*“ Sociologický časopis. Vol. 36 No. 1. Pp: 3-22.

Renzetti, Claire, D. Curran. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Srb, Vladimír. 2004. „*1000 let obyvatelstva českých zemí.*“ Praha: Karolinum.

Strauss, Anselm, Juliet Corbinová. 1999. „*Základy kvalitativního výzkumu.*“ Boskovice: Nakladatelství Albert a Sdružení Podané ruce.

Šťastná, Anna. 2006. „*Rozvody a děti: vliv rozvodu rodičů na životní dráhu dětí.*“ In Hamplová D., P. Šalamounová, G. Šamanová (eds.) *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Pp.: 175-191.

Tutterová, J., Rychtaříková, J. 1989. „*Vývojové trendy rozvodovosti po roce 1950 v ČSR a SSR v kontextu legislativních změn.*“ Demografie 31. Pp: 200-219.

White, L. K. 1990. „*Determinants of Divorce: A Review of Research in the Eighties.*“ Journal of Marriage and Family, Vol. 52, No. 4. Pp: 904–912.

Internetové zdroje

Český statistický úřad (online). 15. 3. 2013 (cit. 2013-3-28). Demografické ročenky (pramenná díla) 2010–2011. Dostupné z [www: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casova_rada_demografie>](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casova_rada_demografie)

Český statistický úřad (online). 16. 4. 2012 (cit. 2013-1-2). Rozvodovost. Dostupné z [www: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost)

Český statistický úřad (online). 23. 11. 2012 (cit. 2013-1-1). Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1960 – 2011. Dostupné z [www: <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4DE/\\$File/4032120507.pdf>](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B5001FC4DE/$File/4032120507.pdf)

Dirk J. van de Kaa. 2002. „*The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries.*“ (online). (cit. 2013-3-14). Dostupné z [www:portal.zcu.cz](http://www.portal.zcu.cz).

Dudová Radka. 2005. „Úprava styku s dítětem“. (online) (cit. 2013-4-12). Dostupné z [www:<http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditetem.html>](http://www.soc.cas.cz/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditetem.html)

Katowitz Abigail E. 2007. „*Family structures and adult romantic relationships.*“ (online) Psychology department. (cit. 2013-4-13). Dostupné z [www: <http://digitalcommons.macalester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=psychology_honors&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fwww.google.cz%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3Dconway%252C%2520christensen%252C%2520heartily%2520%282003%29%26source%3Dweb%26cd%3D1%26ved%3D0CDEQFjAA%26url%3Dhttp%253A%252F%252Fdigitalcommons.macalester.edu%252Fcgi%252Fviewcontent.cgi%253Farticle%253D1002%2526context%253Dpsychology_honors%26ei%3Dx-9qUcL6LcmNtQbW5IGYcq%26usq%3DAFQjCNGHx1Czc6BtgfbGCUbQcnDWBqb5uw%26bvm%3Dbv.45175338%2Cd.Yms#search=%22conway%2C%20christensen%2C%20heartily%20%282003%29%22>](http://digitalcommons.macalester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=psychology_honors&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fwww.google.cz%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3Dconway%252C%2520christensen%252C%2520heartily%2520%282003%29%26source%3Dweb%26cd%3D1%26ved%3D0CDEQFjAA%26url%3Dhttp%253A%252F%252Fdigitalcommons.macalester.edu%252Fcgi%252Fviewcontent.cgi%253Farticle%253D1002%2526context%253Dpsychology_honors%26ei%3Dx-9qUcL6LcmNtQbW5IGYcq%26usq%3DAFQjCNGHx1Czc6BtgfbGCUbQcnDWBqb5uw%26bvm%3Dbv.45175338%2Cd.Yms#search=%22conway%2C%20christensen%2C%20heartily%20%282003%29%22)

Ministerstvo práce a sociálních věcí. (online) Zákon o rodině. (cit. 2013-1-2). Dostupné z [www:<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf>](http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf)

Šťastná, Anna. 2005. „*Rozvodovost*“. Socioweb.cz (online). (cit. 2013-1-1). Dostupné z [www:<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=246&lst=119>](http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=246&lst=119)

7 RESUMÉ

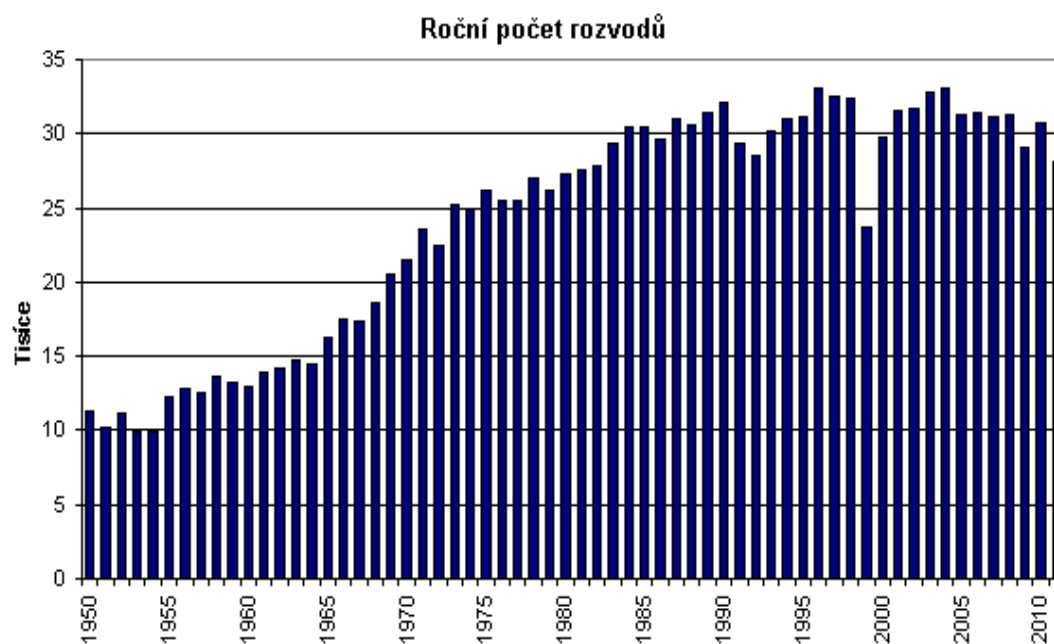
The main theme of my thesis is the research of the impact of parental divorce on children, focusing on their relationships with parents, their partnership and attitude towards the institution of marriage. The aim of the thesis is to show how the child's relationship with the parent changes, with emphasis on the relationship with a separated parent and the parent in the same household. As substantial factors, which have influence on children from divorced family, can be taken the child's age during the divorce process and pre-divorce situation within the family (the causes of the divorce). In all matters of my research, I was looking for different gender attitudes of the children of divorced parents. The assumption behind this division was that I understand the attitudes of men and women on this issue. The result is that the male and female attitudes are no different from each other in the most of themes. The differences are only apparent in explanations of specific points of the individual questions.

The theoretical part of the thesis explains the transformation of family and demographic events that affect the family structure. It also deals with marriage, its history, with divorce, and there is also represented the impact of divorce the child.

In the empirical part is described the qualitative research conducted on the basis of semi-structured interviews. The aim was to understand children's experience of divorce and understand their subsequent attitudes.

8 PŘÍLOHY

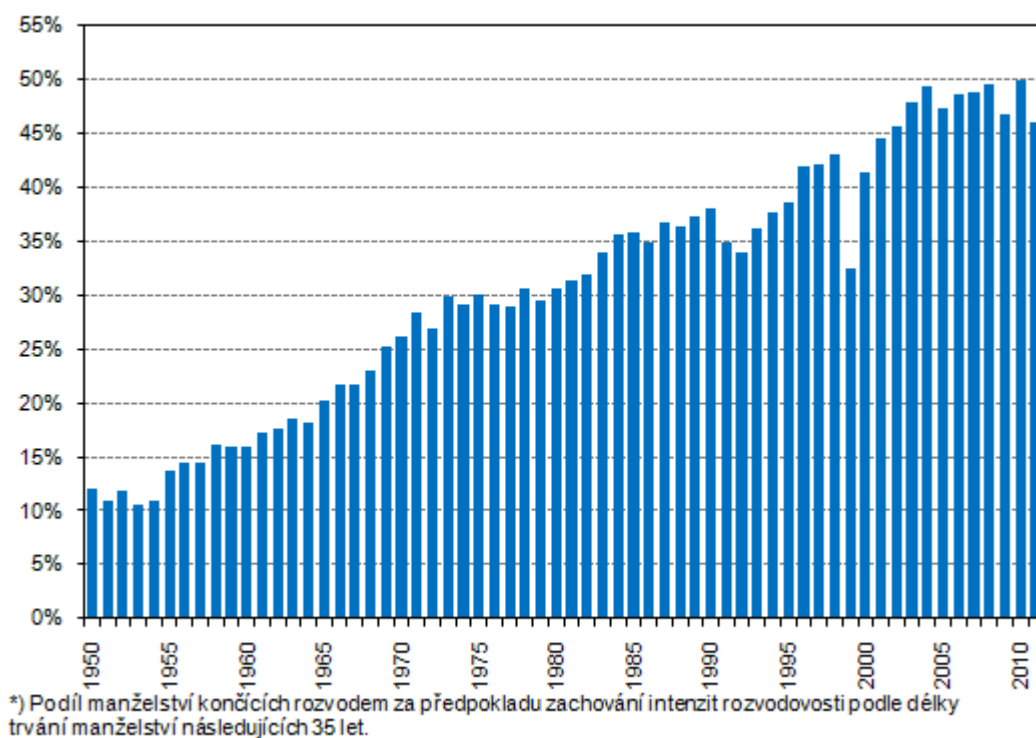
Příloha 1: Graf znázorňující roční počet rozvodů v České republice

Zdroj: Český statistický úřad. (online). (2013-4-16). Rozvodovost. Dostupné z [www:<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost)

Příloha 2: Graf znázorňující úhrnnou rozvodovost v letech 1950–2011

Úhrnná rozvodovost*) v letech 1950-2011

Zdroj: Český statistický úřad. (online). (2013-4-16). Dostupné z [www: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrrna_rozvodovost_v_letech_1950_2011>](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrrna_rozvodovost_v_letech_1950_2011)

Příloha 3: Seznam otázek k polostrukturovaným rozhovorům

- Vzpomínáte si na rozvod svých rodičů? Jak byste přiblížil/a průběh rozvodu a jeho okolnosti?
- Kolik Vám bylo let? Kolik bylo Vašim sourozencům, máte-li nějaké?
- Znal/a jste příčinu rozvodu?
- Pozoroval/a jste změny v chování rodičů před oznámením rozvodu? Pokud ano, jaké?
- Z jaké strany rozvod přišel? (Ze strany otce, matky, vzájemně.)
- Dokázal/a byste popsat vztah se svými rodiči před rozvodem a po rozvodu? (Jaký máte s rodiči kontakt, jak se změnila důvěra vůči rodičům?)
- S kým z rodičů jste zůstal/a?
- Jaké byly důvody?
- Byla to Vaše volba?
- Myslíte, že neshody/konflikty mezi rodiči (špatná atmosféra v rodině) před rozvodem měly větší vliv na Váš postoj k životu než samotný rozvod? Popřípadě jakým způsobem se změnil Váš životní postoj (přístup ke škole, zaměstnání, rodinnému životu?)
- Jak se změnil život po rozvodu ohledně finančního zázemí?
- Změnil nějak Vaše uvažování o rodině a partnerském vztahu?
- Co pro Vás znamená partnerský vztah, jak si ho představujete?
- Považujete manželství za důležitou instituci?
- Jaký názor máte na to, že pokud dva lidé do budoucna nechtějí mít dítě, potom manželství není nutné?

- S jakými vlastnostmi jste se setkal/a u svých rodičů, dle kterých si svého partnera vybíráte či naopak se takovému člověku vyhýbáte?
- Jak vidíte svoji budoucnost ohledně partnerství a manželství? Co je pro Vás důležité v partnerském vztahu?
- Chcete vstoupit do manželství? Proč ano, proč ne?
- Myslíte si, že je manželství symbolem/ důkazem „opravdové lásky“ toho druhého?
- Jaký postoj obecně k rozvodu zaujímáte? (Vnímáte jej pozitivně jako „běžnou záležitost“, či jste absolutním odpůrcem?)

Příloha 4: Tabulka se sociálně demografickými údaji jednotlivých respondentů/respondentek:

Jméno	Pohlaví	věk	stav	zaměstnání
A	Žena	25 let	svobodná	Úřednice ve veřejné správě
B	Žena	26 let	svobodná	Finanční poradkyně
C	Žena	29 let	svobodná	Učitelka na ZŠ
D	Žena	25 let	svobodná	Studentka VŠ
E	Žena	34 let	vdaná	Kadeřnice
F	Žena	25 let	vdaná	Matka na mateřské dovolené
G	Žena	29 let	vdaná	Sekretářka
A	Muž	27 let	svobodný	Obchodní vedoucí
B	Muž	26 let	svobodný	Manažer
C	Muž	25 let	svobodný	Jednatel stavební společnosti
D	Muž	30 let	ženatý	Ředitel
E	Muž	33 let	svobodný	Fotbalový manažer
F	Muž	25 let	svobodný	Student VŠ
G	Muž	28 let	svobodný	Profesionální řidič

Poznámka: Pro zachování anonymity jsem jednotlivé respondenty/respondentky označila písmeny abecedy.

Příloha 5: Informovaný souhlas

Souhlasím s participací na výzkumu *Děti rozvedených rodičů*. Byl(a) jsem podrobně seznámen(a) se všemi záměry výzkumu. Byl(a) jsem ubezpečen(a), že veškeré mé identifikační údaje či údaje mých blízkých budou anonymizovány v souladu se zákonem ochrany dat.

V..... Dne.....

Podpis.....